Vigyázz, kész, Start

Az OFFICINA Pénzügyi Szolgáltató és Tanácsadó Kft. írásai eddig a hazai hitelezési feltételekről szóltak. A kft. alaptevékenységének tartja a vállalkozások pénzügyi tanácsadását. Ennek keretében elkészíti a beruházás, vagy likviditási probléma pénzügyi elemzését, s javaslatot tesz a megoldásra. A pénzügyi terv (hitelkérelem) megírásán felül, partnere képviseletében eljár a pénzintézeteknél, folyamatos tanácsadással és szakvéleménnyel segíti a megbízóját.

Törvényszerű hát, hogy munkájuk közben a kft. munkatársai találkoznak mindazokkal a problémákkal, amelyeket a vállalkozásvezetők is jól ismernek, ha volt már dolguk banki ügyintézéssel.

A kölcsönkérők kiszolgáltatottságát tapasztaltuk az elmúlt hetekben is, amikor a Start hitelkonstrukció gyakorlatával ismerkedtünk. Az alábbiakban szeretnénk közreadni tapasztalatainkat, nemcsak a kérelmezők okulására.

Hosszas egyeztetések után július végére vált véglegessé az a mezőny, amelyben a Start hitelkonstrukcióban részt vevő bankok körét táblázatunk mutatja

A 16-os lista élén az OTP áll 810 millióval, majd a két másik nagy országos hálózattal bíró bank, az MHB és az OKHB következik. Ezek az összes Start pénzalapból a 3,5 milliárd forint 51 százalékát képviselik. A kérdés, hogy sok-e vagy kevés az általuk szétosztható tőke nagysága, természetesen költői. Az OTP gyakorlatából tudjuk, hogy a pénz túlnyomó többsége a fiókhálózathoz került. Azonban már az első két hét azt igazolta, hogy a vállalkozók túlnyomó többsége várhatóan kívül reked a hitelfelvétel lehetőségén. A hitelkeresletre ugyanis az jellemző, hogy az egy-egy fiók által szétosztható tőke tizenöt-húszszorosa is gazdára találna. Így felmerül a kérdés, nem volt-e hiba megalapozatlan várakozást kelteni a vállalkozókban a Start hitellel kapcsolatban, miközben az egy bankfiókra jutó 4-8 millió forinttal szemben sok helyütt 80-100 millió forint a hitelkereslet?

Országos Takarékpénztár Rt.	810 MFt	Iparbank Rt.	100 MFt
Magyar Hitelbank Rt.	515 MFt	M. Külkereskedelmi Bank Rt.	90 MFt
OKHB Rt.	470 MFt	DUNABANK Rt.	90 MFt
Budapest Bank Rt.	375 MFt	Ipari Fejlesztési Bank Rt.	70 MFt
Postabank	300 MFt	Általános Vállalkozási Bank	70 MFt
Mezőbank Rt.	160 MFt	Investbank Rt.	65 MFt
Agrobank Rt.	145 MFt	Európai Kereskedelmi Bank Rt.	55 MFt
M. Takarékszövetkezeti Bank Rt.	135 MFt	Reálbank Rt.	50 MFt

Az a tapasztalatunk, hogy az elmúlt számos hónap kevésnek bizonyult a szakszerű tájékoztatás kialakításához. A hitelhez jutással kapcsolatos túlzott várakozásokhoz nagyban hozzájárult, hogy feltételeiről gyakran ellentmondó információk kerültek forgalomba. Ezért fontosnak tartjuk, hogy néhány feltételre fölhívjuk a figyelmet:

A Start hitelt magánszemélyként lehet megpályázni. Meghatározó, hogy a felvett hitelt milyen vállalkozásban fogják működtetni.

Az egyéni vállalkozó, függetlenül attól, hogy az szja vagy a ványa rendszerében adózik, a hitel törlesztését és a kamatfizetést a vállalkozásban elszámolhatja, a fizetendő kamatot költségként mutathatja ki. Beruházás (állóeszköz-beszerzés) esetén amortizációt is elszámolhat. A szállító által felszámított áfa visszaigényelhető.

Ha a hitelfelvevő a kölcsön összegét gazdasági társaságban kívánja működtetni, a feltételek megváltoznak. A kölcsön összegéből a társasági tag alaptőkét emelhet, üzletrészt vásárolhat, tehát olyan célra használhatja fel a kölcsön összegét, amit egyébként csak az adózott pénzéből tehetne.

Sokan fogják elkövetni azt a hibát, hogy a felvett kölcsönből megvásárolják a tervezett eszközt, s azt tárgyi apportként viszik a társaságba. Ekkor az áfát a magánszemély nem tudja visszaigényelni!

Az előző esettel szemben itt a kölcsön törlesztését a magánszemélynek az adózott jövedelméből kell teljesítenie, s a kamatot sem számolhatja el költségként. Ha a kölcsöntörlesztés társaság

OFFICINA

Pénzügyi Szolgáltató és Tanácsadó Kft.

BONUS:

10% kedvezmény

Aki az alábbi bonusszal felkeresi a kft. irodáját, a kérdésére adott válaszon kívül 10 százalék kedvezményt is kap a nyújtott szolgáltatások díjából

részéről történő átvállalásához a bank hozzájárul, akkor a társaság úgy számolhatja el a törlesztést és a kamatot, mint minden más hitel esetében tenné. Ekkor viszont a társaság által a magánszemélynek fizetett kamatot forrásadó terheli (20 százalék).

Ha azonban az adós előzőleg a kölcsön összegét a társaság alaptőkéjének emelésére fordította, az átvállalt kölcsön összege után mint magánszemélynek szja-t kell fizetnie. Hiszen a kölcsönt nem ő fizeti vissza, viszont az üzletrész révén gyarapodott a vagyona.

Néhány további szabály címszavakban:

A Start hitel csak egy alkalommal vehető igénybe.

A munkaviszony mellett gyakorolt vállalkozói tevékenység nem minősül vállalkozói múltnak. Ám a munkaviszony és nyugdíjfolyósítás mellett kiegészítő vállalkozói tevékenységre nem igényelhető Start hitel.

Vállalkozói kategória a szellemi szabadfoglalkozás és a hivatásszerűen gyakorolt mezőgazdasági tevékenység is.

A Start hitel az Egzisztencia hitel igénybevételéhez kötelezően előírt saját pénzforrás biztosítására nem használható fel.

Az elmúlt hetek banki gyakorlata is tanulságokkal szolgált. A számukra engedett kamatrés 2 százalék, ami általában még a banküzemi költségeiket sem fedezi, a hitelkockázatra szolgáló tartalékra pedig már nem is futja. Így a bankok abban érdekeltek, hogy semmiféle kockázatot ne vállaljanak. A hitelkérelmek áttanulmányozását tehát a tervezet végén kezdik, s csak kielégítő fedezet mellett fogadják be a pályázatot. S hogy mi a kielégítő fedezet, azt bankja válogatja, de csak tehermentes, vízparti balatoni nyaralóval egyenértékű dolgok jöhetnek szóba. Megtörtént, hogy olyan pályázatot, amelynek a fedezete részben a Garancia Alap kötelezettségvállalása lett volna, be sem fogadtak.

Ezek alapján jogosan tehetjük fel a kérdést, hogy oda kerülnek-e a kedvezmények, ahol annak a legnagobb hasznát látják, illetve, hogy elérheti-e így a konstrukció a meghirdetett célját, nevezetesen az egyéni egzisztenciák gyarapodását, a kisvállalkozói kör szélesedését. A mi véleményünk szerint nem.

Az elmúlt négy szám olvasói tudják, hogy a Start hitelkonstrukció nem az egyetlen, még csak nem is a legjobb megoldás a hiteligények kielégítésére. Továbbra is várjuk Olvasóink kérdéseit, észrevételeit. A borítékra kérjük, írják rá: OFFICINA Kft. A tanácsadó kft. munkatársai várják a személyes érdeklődésüket is a Budapest, XIII., Pozsonyi út 15. I. 3. alatti irodájukban, ahol a megvalósíthatósági tanulmányok összeállításán és operatív ügyintézésén kívül vállalkoznak komplex cégalapításra, teljes körű számítógépes könyvvezetési feladatok ellátására, adó- és pénzügyi tanácsadásra is.

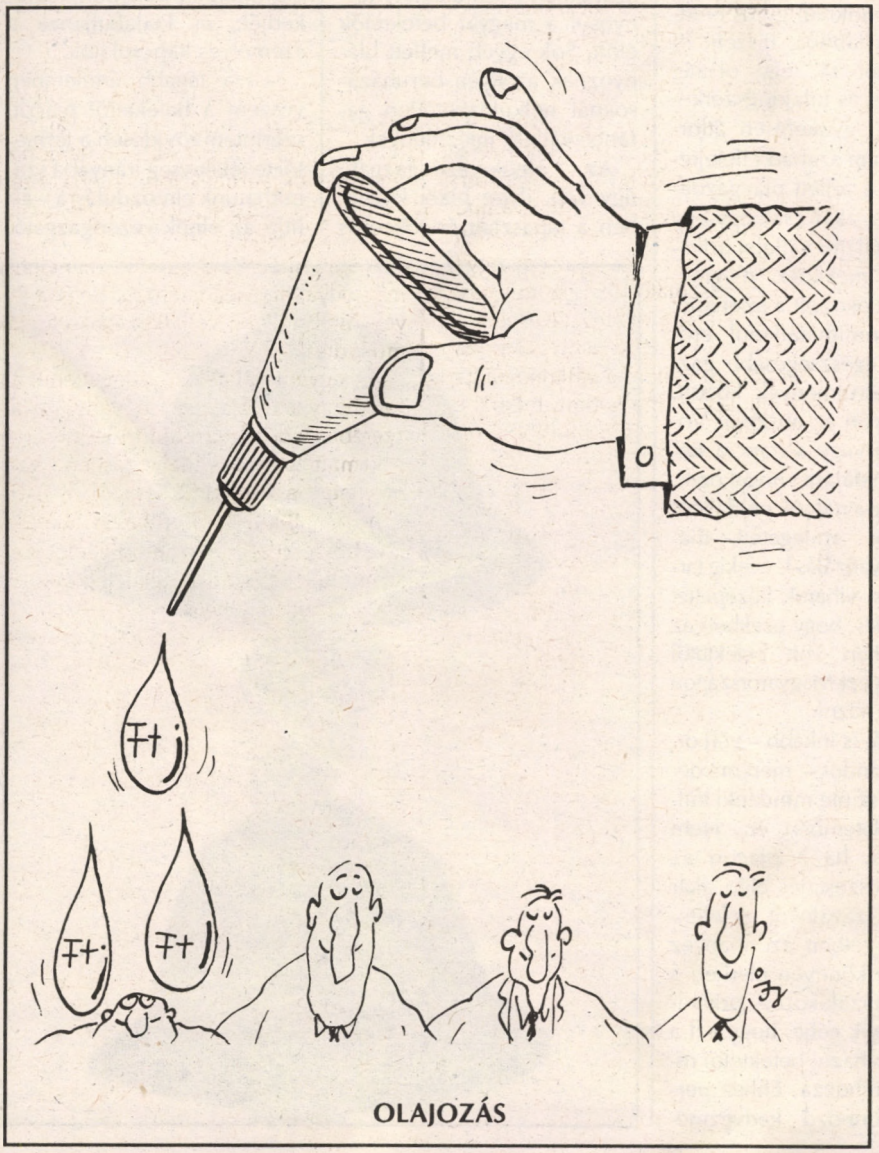
OFFICINA Kft.

Közlemény

A Vállalkozók Országos Szövetsége közleményben tudatja, hogy a Vállalkozók Pártja (hivatalos nevén Liberális Polgári Párt) és a Vállalkozók Országos Szövetsége két egymástól független szervezet. A VOSZ nem politikai párt, nem tör politikai hatalomra, gazdasági érdekképviselet, tagjai sorában magánvállalkozókkal, akiknek politikai világnézete, elkötelezettsége belső ügyük.

E közleményt azért tartottuk fontosnak, mert nemrégiben a Vállalkozók Pártja és a Kisgazdapárt egyesüléséről jelentek meg hírek. Ez a Vállalkozók Országos Szövetségét, illetve tagjait nem érinti, illetve számos vállalkozás értetlenül fordult e hír kapcsán Szövetségünkhöz.

Vállalkozók Országos Szövetsége
elnök

OLAJOZÁS

Fektess be, ha tudsz!

Portfolio Bank Rt.

A Portfolio Bank Vagyonkezelő és Privatizációs Részvénytársaságot, röviden Portfolio Bank Rt.-t az Országos Kereskedelmi és Hitel Bank Rt. hozta létre tavaly ősszel. Az OKHB mint százszázalékos tulajdonos 945 millió forintos alaptőkével indította útjára a Portfolio Bank Rt.-t. Az elképzelések megalapozottságát bizonyítja, hogy néhány hónap alatt 43 milliós eredményt értek el.

– Azért volt szükség erre a lépésre, mert a magyar gazdaságot csak egy teljeskörűen kiépített bankrendszer képes kiszolgálni – mondja dr. Puskás Sándor, a Portfolio Bank Rt. elnök-vezérigazgatója. – Tevékenységünk ennek jegyében igen széles körű. Az Állami Vagyonügynökség tanácsadójaként részt veszünk a privatizációban, ellátunk vagyonkezelési feladatokat, illetve befektetési bankként is működünk. Jövedelmezőségünk javítása érdekében hetven cégben vagyunk érdekeltek 10-től 95 százalékig.

Az átmeneti korszak természetesen a bankok életét is megnehezíti. Az elnök-vezérigazgató megfogalmazása szerint, a többi között a befektetési banki munkához pillatnatnyilag hiányoznak az elengedhetetlen föltételek, a jogszabályi háttér, a működési szabályok. Ezek még csak most alakulnak ki. Egyebek mellett a befektetésekhez korlátozottan lehet igénybe venni külső forrásokat. Ezért is folyamatosan az üzleti élet követelményeihez kell igazítani a már meglévő jogi szabályozást, működési szabályokat.

– A Portfolio Bank Rt. kezdettől fogva erős mezőnyben találta magát – folytatja dr. Puskás Sándor. – Versenytársaink között akadnak nagy tapasztalatú külföldi bankok, vegyes és teljesen magyar tulajdonban lévő bankok. Ez a rendkívül kiélezett verseny nagyban hozzájárulhat – elsősorban a privatizáció elősegítésével – ahhoz, hogy Magyarországon viszonylag rövid időn belül megváltozzanak a tulajdonviszonyok. Az állami rovására, a magántulajdon erősödésével.

A bankszakember a tíz évet is rendkívül gyors eredménynek tartaná, hiszen, figyelmeztet rá, egy ország gazdasági és tulajdonszerkezetét kell gyökeresen átformálni. Nem szabad elfelejteni, hogy a fejlett piacgazdaságokban, akár csak egy-egy jelentős állami vállalat privatizálása mekkora megrázkódtatást okozott a miénknél összehasonlíthatatlanul erősebb és egészségesebb gazdasági körülmények között. Elég csupán az ausztriai Voest Alpin vagy a francia Renault példájára hivatkozni. Mellesleg a nálunk példaként annyiszor emlegetett thatcheri privatizálás is évekig tartott, óriási viharok közepette. Más kérdés, hogy ezekben az országokban volt befektetői piac, míg ezt Magyarországon létre kell hozni.

– Annál is inkább – véli dr. Puskás Sándor –, mert ma befektetőn szinte mindenki külföldi üzletembert ért. Nem aggódom, ha a piacon az idegen részesedés eléri akár a 30-35 százalékot. A jelenlegi helyzetben azonban ez az arány könnyen elérheti a 70-80 százalékot. A privatizáció egyik célja, hogy ezt a bizonyos hazai befektetői réteget létrehozza. Ehhez persze különböző kedvezményekben kellene részesíteni a kockázatot vállaló magyar üzletembereket, elsősorban azért, hogy javíthassák fizetőképességüket. Sajnos ezt ma még a gazdaság, a költségvetés helyzete nem teszi lehetővé. Mi magunk is sokat kínlódunk a hitelkonstrukciók fejletlensége miatt. Például egy hazai befektető meg akart venni egy gyárat. Több tízmilliós saját résszel rendelkezett, de a privatizációs hitelt csak abban az esetben kaphatta volna meg, ha az üzemet az ÁVÜ értékesíti. Amennyiben a gyár vezetői értékesítik a termelőegységet, ez a hitelforma nem jár. Számtalan ilyen akadály tornyosul a magyar befektetők előtt. Sok egyéb mellett hiányoznak az ilyen beruházásoknál nélkülözhetetlen garanciavállaló intézmények.

Az elnök-vezérigazgató úgy véli, ilyen piaci közegben a tapasztalt és tőkeerős külföldi befektető hazai versenytársak nélkül marad, és nyomott áron juthat hozzá a kiszemelt vállalathoz, ingatlanhoz.

A befektetői piac most amúgy is kivár, mert a szovjet és a jugoszláv események nemcsak a tengerentúli, de a nyugat-európai tőkét is óvatosságra késztették.

E befektető köröket becserkészni ettől függetlenül sem könnyű. A magyar bankok csupán az elmúlt néhány évben kezdték a tájékozódást, tájékoztatást. Márpedig a tőke- és befektetési piacon számtalan további lépést kell megtenni, hogy az információ mindkét irányban közlekedjék, és kialakuljanak a személyes kapcsolatok.

– Ha tágabb értelemben veszem a befektetői piacot, szerintem rövidesen a termelői tevékenység irányába számíthatunk elmozdulásra – állítja az elnök-vezérigazgató.

– Előbb vagy utóbb normalizálódik a politikai és ezzel párhuzamosan a gazdasági helyzet a környező országokban. Amint ez bekövetkezik, jelentkezhetnek vevőként is, akár barterüzletek nyélbe ütésével. Azt is várom, hogy a hazai gazdasági helyzet normalizálódjék, elmúljanak a valóságtól elrugaszkodott várakozások. Ma ugyanis nagy divat a cégek vagyonértékelése, átvilágítása – külföldi és magyar cégek bevonásával –, s ennek eredménye, hogy felverik az árakat. Holott, ha valakinek nincs vevője vagy termékeinek piaca, akkor hiába a vagyonértékelés, a magas ár, üzleti értéke mégis nulla, vagy legalábbis a megállapított érték töredéke.

Dr. Puskás Sándor az ingatlanpiacon is kiegyenlítődést vár. Igaz, két-három éven belül. Sokáig tarthatatlanok az irreálisan magas iroda- és telephelybérleti díjak, négyzetméterenkénti eladási árak. Ezek az összegek valószínűleg megállapodnak majd az európai átlagnál. Feltéve, ha a szolgáltatások színvonala is eléri ezt a bizonyos átlagot, mert ha nem, bizony az alá is csökkenhet. Nem szabad ugyanis elfelejteni, hogy már jó ideje nem vagyunk egyedül Közép- és Kelet-Európában. A nyugati és tengerentúli befektetőknek egyre ígéretesebb piac a Cseh és Szlovák Köztársaság, Lengyelország. Hosszabb távon felzárkózhatnak a bolgárok, románok és a hatalmas piacot jelentő szovjet köztársaságok.

– Szólnom kell az értékpapírpiacról is, hiszen a nevünkben szereplő portfolio értékpapírkészletet, értékpapír-állományt jelent – magyarázza dr. Puskás Sándor. – Nehéz ma ezen a piacon új elképzelésekkel megjelenni. S ez így is marad addig, amíg a befektetési piac nem képes versenyezni a megtakarításokkal. A megtakarítások hozadéka gyorsabb és magasabb, mint a befektetéseké, ezért nincs mit csodálkozni azon, hogy a pénz egyelőre a megtakarításba áramlik. A kettőt egyensúlyba kellene hozni, mégpedig úgy, hogy arra ösztönözzék a megtakarítókat, a jövedelmük egy részét a befektetési piacon helyezzék el. Ehhez nagy körültekintés szükséges, lásd valutaforgalom. Emlékezetes, hogy néhány éve, az útlevél-liberalizáláskor a valuta kizárólag az árupiac felé fordult, mert a kamatpolitika késlekedett. Annak, hogy ma a valuta nem vándorol Bécsbe, nem a magas kamat az oka, hanem az importliberalizálás. Az állampolgár, a vállalkozó mindig ésszerűen reagál a legrosszabb központi döntésekre is. Ezért igényel nagyon átgondolt, alapos munkát a megtakarítások és a befektetések közötti egyensúly kialakítása.

Végezetül a Portfolio Bank Rt.-ről néhány adat. A cégnél összesen 35-en dolgoznak, kétharmaduk egyetemet végzett, s valamilyen nyelvet – elsősorban angolt – beszél. Pontos számokat a várható eredményekről még nem kaptunk, de az bizonyos, hogy a tervezettnél jobban alakul az üzleti forgalom.

A Portfolio Bank Rt. rövid egyéves fennállása alatt keményen megvetette a lábát, máris jó nevet szerzett magának a bankpiacon.

– iT –

Vegyen tőlünk friss, tiszta, kondicionált LEVEGŐT!

ÓZON KLÍMA-TECHNIKA
180-4090
H-1035 BP. VEDER U. 2.

Az **Ózon Klímatechnika Szerelő és Szolgáltató Kisszövetkezet** az alábbi szolgáltatásait ajánlja kedves ügyfelei figyelmébe:

Irodaházak, éttermek, szállodák, múzeumok, üzlethelyiségek, lakások, csarnokok, számítóközpontok, gépkocsik, szellőző-hűtő és klímarendszereinek tervezése, kivitelezése, szervizelése, garanciával.
Valamint díjtalan szaktanácsadással állunk ügyfeleink rendelkezésére.

Vevőszolgálatunk: 1035 Budapest, Veder u. 2.
Telefon: 168-4763, 180-4090 Fax: 180-4090

INNOFINANCE
ÁLTALÁNOS INNOVÁCIÓS PÉNZINTÉZET RT.
GENERAL FINANCE INSTITUTION FOR INNOVATION LTD.

LIPOVECZ ÉVA
titkárságvezető
marketing manager

1051 Budapest V., Vörösmarty tér 2. ● Levélcím: 1365 Budapest, Pf.: 718.
Tel.: 138-2247, 138-3366 ● Telefax: 117-7800 ● Telex: 223182 Infin h

Chemol Service
Általános Üzemeltető és Karbantartó Kft.
1145 Thököly út 105-107.
Tel.: 1640-077, 1632-003
Fax.: 2521-143
✉ 1426 Budapest, Pf.: 51.
Adószám: 10490770-2-01

KECSKEMÉTI AUTÓJAVÍTÓ VÁLLALAT
6000, KECSKEMÉT, MINDSZENTI ÚT 1. PF.: 178.
KAV
TELEFON: IGAZGATÓ 20-682 TELEX: 26-3391

A MERCEDES-BENZ ÉS A MITSUBISHI SZERZŐDÉSES JAVÍTÓMŰHELYE, EGYBEN EZEN TÍPUSOK ÉS A FORD FORGALMAZÓJA.

TOVÁBBI SZOLGÁLTATÁSAINK:

- alkatrészellátás biztosítása, megrendelés alapján
- komplex szerviz és javítószolgáltatás
- MAX-MEYER festékek, segédanyagok, kevert színek, komplett fényezés
- DATALINER 9000 típusú lézeres beméréső húzópaddal mindennemű karosszéria javítása

Várjuk ügyfeleinket!

Betörőgátló

Sok iparág, vállalat haldoklik, vagy legalábbis nehéz helyzetbe jutott. Egy nem hivatalos „üzlet", a lakásbetörés viszont virágzik. A statisztikák egyre riasztóbbak, s az eltulajdonított tárgyak és készpénz értéke is több százmillió forintra rúg. Előtérbe került – bár még mindig nem eléggé – a betörés elleni védekezés. A piac szabályai szerint, egyre szaporodnak a biztonsági zárakat előállító, illetve azokat felszerelő vállalkozások.

Horváth Zsolt is erre a lapra tett, mint ifjú és kezdő szakember. Az ő útja is, másokhoz hasonlóan, az állami cégtől vezetett a „maszekséghez".

Három évvel ezelőtt szerelt le a katonaságtól, s egykettőre megunta a nettó 5800-at. Elhelyezkedett egy gmk.-nál, s hamarosan bedolgozta magát a vagyonvédelembe. Idén azután úgy döntött, saját lábára áll. Nem a legnagyobb békében, de elhagyta a gmk.-t.

– Három hevederzárammal adós maradt a főnök, ami számomra nem kis értéket képviselt – emlékezik. – Vállaltam tehát a mély vízbe ugrást. Mert a közhiedelemmel ellentétben nem egyszerű dolog belevágni egy akármilyen kis vállalkozásba is. Az ember főleg magára és a családjára számíthat.

A vállalkozás egyik alapfeltétele ebben a szakmában az autó. Ezt Horváth Zsolt édesapjának Trabantja jelentette az első időkben. Az indulótőkét rokoni, baráti kölcsönökből szedte össze, hiszen a banki, illetve egyéb hitellehetőségek olyan követelményeket támasztanak, melyeket egy kezdő és tőkeszegény vállalkozó aligha tud teljesíteni.

– Egy gépkocsi minimum százezer forint, s a szerszámok legalább ugyanennyibe kerülnek – számol Horváth Zsolt. – Az árak pedig itt is gyorsan nőnek. Az az ütvefúró, amit nemrégen 18 500 forintért vásároltam, most 20 000. Egy jobb Hilti berendezés ára elérheti a 70 ezret is. Én általában Biztibuk zárakat szerelek, s a legolcsóbb – termelői áron – 2500 forintba kerül, a magyar cilinderrel ellátott hevederzár 5000-be. Ugyanez osztrák cilinderrel már 7500 forint. Az üzletben természetesen minderre rájön még néhány száz forint.

Komoly reklámról a kezdő kisvállalkozó nem is álmodhat, azt csak a megfelelő anyagiakkal rendelkező nagyok engedhetik meg maguknak. A színes névjegyek darabja tíz, az egyszerű fekete-fehéré hat forint. A szórólapokat is jobb, ha a vállalkozó maga szórja, mert úgy biztos, hogy célba érnek.

A szemléletváltozás is meglehetősen lassú. Gyakori, hogy az ügyfél sokallja a néhány ezer forintos kiadást, megfeledkezve arról, hogy egy betörés esetén a biztonsági zár árának többszörösével távozik a betörő.

Ezek a zárak persze csak a piti és a közepes bűnözőket tartják vissza, hiszen minden zárat ki lehet nyitni. Ám a legtöbb betörő figyelembe veszi az időtényezőt. Nem áll le bajlódni egy hevederzárral, amit csak fúróval, komolyabb szerszámkészlettel tud feltörni, ha – sajnos – talál éppen elég szabványzárat.

– Elsősorban lakótelepeken van kereslet a biztonsági zárakra, amit nem is csodálok, mert találkoztam olyan ajtóval, hála az építőiparnak, aminek a tokját majdhogynem kézzel be lehetett lökni – mondja Horváth Zsolt. – A régi bérházakban a kétszárnyú bejárati ajtók a veszélyeztetebbek. Azt nem szabad várni, hogy a biztonsági zár magában mindent megold. Tudok olyan esetről, hogy a zárat felszerelték, de a betörők az erkély felől hatoltak be. Máskor a szomszédból, falbontással jutottak a kiszemelt lakásba. Teljes körű védelmet azonban csak a tehetősebbek engedhetnek meg maguknak.

Az ifjú vállalkozó szerint hosszú távon csak a megbízható szakember maradhat versenyben, hiszen csak a fővárosban jelenleg több mint száz biztonságvédelemmel foglalkozó cég működik. Jó és olcsó reklám a szájról szájra terjedő elismerő vélemény. Horváth Zsolt ezt megtoldja azzal, hogy a nyugdíjasoknak és mozgássérülteknek 15 százalékos kedvezményt ad.

– Meggazdagodni valószínűleg nem fogok, de tisztes megélhetésre futja – állítja Horváth Zsolt. – Idővel, két-három éven belül talán lesz saját műhelyem is, ahol asztalos- és lakatosmunkákat is végezhetek, hiszen kívánságra vasajtót, ablakrácsot is készítek. Addigra esetleg nemcsak szavakban fogják támogatni a kisvállalkozásokat, vállalkozókat.

– iT –

Debreceni Dohánygyár

GÉP-és ALKATRÉSZGYÁRTÓ OSZT.

Felajánljuk szabad kapacitásunkat az alábbi munkára:

- darabolás, esztergálás, marás,
- köszörülés, hőkezelés,
- fogaskerekek és lánckerekek fogazása lefejtő eljárással,
- lakatosmunkák,
- élelmiszeripari felhordószalagok, rázócsatornák tervezés, gyártása, üzembeállítása.

Balogh Tibor
oszt.vez.
4034 Debrecen,
Vágóhíd u. 2.
Tel.: (52) 18-444

Fenyőharaszti kastélyszálló Chemolimpex Vendégház

2174 Verseg–Fenyőharaszt
Tel.: 06-3812733
Fax: 06-3811733
Tx.: 285396
✉ 1426 Budapest, Pf. 51.

üzleti turizmus
szabadidős pihenés-szórakozás
exkluzív létesítmény
az igényeseknek

DEBRECENI ÉPÍTŐIPARI ÉS TERVEZŐ VÁLLALAT

4026 Debrecen, Darabos u. 9. Postacím: 4001 Debrecen 1., Pf.: 162. Telefon: 18-344, Telex: 72-450, MNB: 340-17 173
Központi telep: Debrecen, Monostorpályi út 9-11. Telefon: 14-688

DÉTV

Keresse vállalatunkat közvetlenül a fenti címen, vagy a vállalatunk által alapított korlátolt felelősségű társaságokat:

DÉB	Debreceni Építőipari Beton Kft. *Debrecen, Monostorpályi út 9-11. Telefon: 16-097*
DÉKCSŐ	Debreceni Építőipari Kazán és Csőszerelő Kft. *Debrecen, Monostorpályi út 9-11. Telefon: 14-688*
GARÉP	Építőipari és Szolgáltató Kft. *Debrecen, Darabos u. 9-11. Telefon: 18-344*
DEVILL	Debreceni Építőipari és Villamosipari Kft. *Debrecen, Monostorpályi út 9-11. Telefon: 14-688*
DÉLAK	Debreceni Építőipari és Lakatosipari Kft. *Debrecen, Monostorpályi út 9-11. Telefon: 14-688*
DÉFA	Debreceni Építő és Faipari Kft. *Debrecen, Monostorpályi út 9-11. Telefon: 14-688*
DÉPSZER	Debreceni Építő és Szerelőipari Kft. *Debrecen, Monostorpályi út 9-11. Telefon: 14-688*
DÉPKAR	Debreceni Építőipari és Karbantartó Kft. *Debrecen, Monostorpályi út 9-11. Telefon: 14-688*
DÉGÉP	Debreceni Építő és Gépkölcsönző Kft. *Debrecen, Monostorpályi út 9-11. Telefon: 14-688*
DETRADE	Debreceni Építőipari és Kereskedelmi Kft. *Debrecen Monostorpályi út 9-11. Telefon: 14-688*
DG	Debrecen Galéria Kft. Debrecen, Darabos u. 9-11. Telefon: 18-344

VILÁG • Cégmutató

A Produkt Marketing Service Cégcsoport heti melléklete
Felelős szerkesztő:
Falus Tamás
Felelős kiadó:
Macskásy Pál,
a PMS Cégcsoport igazgatója
Produkt Marketing Service Cégcsoport
Budapest XI., Budafoki út 59.
Levélcím:
1519 Budapest, Pf.: 248.
Telefon: 166-8398
Fax: 166-4703
Munkatársak: Gyimóthy Antal, ifj. Macskásy Pál, Május Éva, dr. Márkus Gábor, Vidos Márta

ERDÉLY = ÉSZAK-ÍRORSZÁG?

A szerző a tekintélyes Londoni Közgazdasági és Politikatudományi Iskola politológusa, aki az etnikai konfliktusok 9 legfontosabb megoldási mechanizmusáról tartott előadást a közelmúltban az erdélyi Bálványosfürdőn a Fidesz és romániai magyar, illetve román ellenzéki pártok szervezésében tartott nyári szabadegyetemen. Előadását – szíves hozzájárulásával – kisebb rövidítésekkel közöljük

1–2. Népirtás és tömeges kitelepítés

A kilencből e két megoldás morális szempontból teljesen elfogadhatatlan (bár alkalmazták őket a kommunista tömbben), és szinte sohasem „sikeresek". Csak arra jók, hogy a konfliktust a végleges megoldás helyett áthelyezzék térben és időben.

3. Hegemonikus elnyomás

Elnyomó rendszerben a rivalizáló közösségek közötti konfliktust elfojtják. Jugoszláviában – mielőtt kitört volna a mostani polgárháború – még a kommunista rendszer fénykorában a kommunista párt erőszakkal elfojtotta az etnikai konfliktusokat. Ugyanezt tette a Szovjetunióban is a kommunista párt (a népirtás és a tömeges kitelepítések mellett). A kommunisták kedvelt módszere, a konfliktusok elfojtása nem új: ők csak egyszerűen folytatták azoknak a birodalmaknak a gyakorlatát, amelyeknek a helyére léptek (a cári Oroszország és az Osztrák–Magyar Monarchia).

Etnikai elnyomó rendszert olyan államokban is létre lehet hozni, amelyek formálisan liberális demokráciák. Liberális demokrácián a legprimitívebb megközelítésben egyszerűen a többség uralmát értik. De ott, ahol két vagy több régen kialakult etnikai közösség létezik, ott a többségi uralom végzetes következményekkel járhat. A Westminster-modellként is ismert brit kormányzási rendszer – amelyet a magyarok elég bután lemásoltak a XIX. században – többségi uralmi rendszer, amelyben a választási szisztéma a kétpárti váltógazdálkodást van hivatva fenntartani. Ez a rendszer viszonylag jól működik, ha rendszeres a hatalomváltás. És jól is működött Nagy-Britanniában, de csak azért, mert a lakosság legnagyobb része britnek tartja magát. De amikor az egyszerű westminsteri modellt olyan országokba exportálták, ahol a társadalom két vagy több etnikumból állt, és a népnek nem volt egységes etnikai vagy nemzeti azonosságtudata, a modell általában katasztrofálisan csődöt mondott. Afrikában és Dél-Ázsiában sok egykori brit gyarmaton a függetlenné válás után a westminsteri modellt építették ki, amely rövid idő alatt valamelyik etnikum dominanciájához vezetett, és – talán csak India és Srí Lanka kivételével – szinte különbség nélkül egyszerűen diktatúrává fajult.

Észak-Írországban egy liberális demokratikus mini-Westminster létezett 1920 és 1972 között. A helyi lakosság két etnikai csoportra oszlott: a 60 százalékot kitevő ulsteri protestánsokra (a brit telepesek leszármazottai), akik azt akarták, hogy Észak-Írország Nagy-Britannia része maradjon, s a csaknem 40 százaléknyi, főleg katolikus ír nacionalistákra (az eredeti lakosság utódai), akik pedig azt akarták, hogy Írországgal független nemzetállamot alkothassanak. Gondolom, az Erdéllyel való hasonlóságok és ellentétek nem fogják elkerülni a figyelmüket. Az észak-írországi mini-westminsteri rendszerben a többség arra használhatta fel a szabad választásokon aratott győzelmét, hogy elnyomja a kisebbséget. Kisajátította a rendőrséget, a bírói rendszert, uralma megszilárdítása céljából manipulálta a választási szisztémát, diszkriminációt alkalmazott a foglalkoztatásban, az állami lakásépítési eszközök elosztásában, diszkrimináció érte a kisebbséget a nyelvhasználatban, az oktatásban, az elégedetlenséget pedig a többség kegyetlenül megtorolta. Az eredmény: a kisebbség soraiban aránytalanul gyakoribb volt az emigráció, mint a többségnél, és tagjai hol a polgári engedetlenséghez, hol a félkatonai lázadáshoz folyamodtak. A tanulság nyilvánvaló: a liberális demokrácia nem garantálja az etnikai kisebbségek szabadságát, s ahol két vagy több etnikai közösség van, s ezek különböző nemzetállamokhoz akarnak tartozni, ott a többségi elvű liberális demokrácia veszélyei még nyilvánvalóbbak. Sőt még az eredetileg kisebbségvédelemre szánt liberális demokratikus modellek sem váltak be (lásd Izraelben a palesztinokkal, az Egyesült Államokban a négerekkel szembeni bánásmódot).

4. Az önrendelkezés és elszakadás

Az önrendelkezés alapján az etnikai közösség szavazással döntheti el, hogy melyik államhoz akar tartozni, s ennek megfelelően húzzák meg a határokat. A fő probléma az, hogy három kérdést kell megválaszolni: 1. kik alkotják a népet, 2. területileg hol valósuljon meg az önrendelkezés, 3. kik képezik a többséget. Jugoszlávia esetéből láthatjuk, hogy ezek nem akadémikus kérdések. Arról nem is igen van vita, hogy kik a szlovének, és mindenki tud válaszolni arra a kérdésre, hogy hol van Szlovénia, de mindez már nem érvényes Horvátországra és Szerbiára. Erdélyben két népes populáció él egymással keveredve, akárcsak Írországban, és az érintett kisebbségek erősen vitatnák azokat a területeket, amelyeket egy esetleges népszavazáshoz kijelölnének. Mindkét etnikai közösség azt tartja, hogy része egy másik nemzetnek, így az önrendelkezés elve nem lehet döntő.

Az önrendelkezés alkalmazása csak ott egyszerű, ahol nincs népes kisebbség, vagy ahol az érintett kisebbség területileg eléggé elkülönülve él. Ahol az önrendelkezés megvalósítása nem egyszerű, ott az érintett állam nagy valószínűséggel soviniszta vagy harcias módon fog viselkedni. Bár igaz, hogy a nemzetközi hidegháború megszűntével jóval nagyobb lehetőség van a sikeres területi elszakadásra és a szuperhatalmi stratégiai érdekekből mesterségesen befagyasztott határok megváltoztatására, ez a módszer nagy valószínűséggel továbbra is erőszakot szül, és csak nagyobb problémákat okoz, mint amilyenek megoldására akarják felhasználni.

5. Asszimiláció vagy integráció

Ez a módszer megpróbálja az etnikai közösségeket egy új, absztrakt identitástudat köré asszimilálni. Az integráció hívei szeretnék csökkenteni az etnikai közösségek közötti különbségeket, ezért támogatják, hogy a rivalizáló közösségek gyermekei ugyanabba az iskolába járjanak, az állami és magán-lakásépítés ösztönzésével elejét akarják venni az etnikai elkülönülésnek, biztosítják, hogy a munkahelyeken integrálódjanak a különböző közösségek tagjai. Van, amikor ez a módszer beválik. A kanadai új bevándoroltaknál például a saját nemzettudatukon felül kanadai identitás is kialakult. Az Egyesült Államok „olvasztótégelyében" is végbement bizonyos etnikai asszimiláció (eltekintve a feketékkel és az indiánokkal szembeni bánásmódtól). Ezekben a sikeres esetekben azonban immigrációról van szó, amikor is a bevándorlók – elvben legalábbis – szeretnék saját kultúrájukat hozzáigazítani új hazájukhoz, a befogadóországhoz. De arra már sokkal nehezebb példát találni a modern történelemben, amikor az etnikai integráció, illetve asszimilálódás történelmi szülőhazában megy végbe. Az asszimilálódás nem működhet ott, ahol az egyik közösség szabja meg az integrálódás feltételeit. Ha az egyik közösség nyelve, kultúrája, vallása elsőbbséget élvez, akkor nem asszimilációról vagy integrációról van szó, hanem annexióról, amit gyakran nevezhetünk kulturális népirtásnak.

6. Kantonok létrehozása

Ez az egyik eleme az etnikai konfliktusok svájci megoldásának. Ennél a módszernél az adott területet mikrorészekre osztják fel, és a politikai hatalmat új és nagyon kicsi egységekre ruházzák át, melyek mindegyike miniszuverenitást élvez. A kantonok határát vagy úgy húzzák meg, hogy etnikailag és vallásilag homogén területi egységek jöjjenek létre, amelyekben a többségi elvű kormányzás gyakorlatilag egyet fog jelenteni az adott közösség önkormányzatával, vagy úgy, hogy a rivalizáló közösségek közötti ha-

talommegosztáson alapuló kormányzásnak helyi formája alakuljon ki.

A kantonizálás a konfliktusterületet kicsi, kezelhetőbb egységekre osztja. A kantonokat a központi kormány hozza létre, de a kantonizáció megvalósulhat az etnikai konfliktusban leginkább érdekelt külső államok közös egyetértésével is. Persze mindig fennáll annak a veszélye, hogy a hatalom és az igazságszolgáltatás kantonizálását félkatonai szervezetek arra használják ki, hogy ellenőrzésük alá vonják a terület egy részét, és azt „felszabadított övezetként" kezeljék. Ezzel együtt is a kantonizálás legalább annyira reális dolog, mint a hagyományos nacionalizmus vagy irredentizmus. Az is a kantonizálás mellett szól, hogy fokozatosan is megvalósítható, szemben az államhatárok megváltoztatásával, ami mindig drasztikus, és lehetővé teszi a kormányok számára, hogy bármilyen kísérletet visszacsináljanak, ha rossz felé mennek a dolgok.

7. Föderalizmus

Föderalizmuson nem azt az álföderalizmust értem, ami a Szovjetuniót jellemezte mostanáig. A valódi föderációban mind a központi kormánynak, mind a helyi kormányoknak megvan a maguk hatalma, bár az is előfordulhat, hogy bizonyos kérdésekben osztoznak a hatalmon, és a központi kormány nem változtathatja meg egyoldalúan az alkotmányt. A föderáció fogalma automatikusan magában foglalja a kétkamarás törvényhozást, amelyben a föderatív kamarában a legkisebb egységek általában létszámukhoz képest nagyobb képviseletet élveznek.

A föderalizmus hívei azt állítják, hogy ha a föderáción belüli határok megfelelnek az illető etnikai, vallási vagy nyelvi közösségek közötti határoknak, akkor a föderalizmus hatékony konfliktusmegoldó eszköz, mivel az etnikailag heterogén társadalmat kevésbé heterogén egységekre bontja. De a hosszabb ideje fennálló liberális demokráciákban meglévő hét valódi föderáció közül csak három érte el ezt a célt: Belgium, Kanada és Svájc. A másik négyben (Ausztrália, Ausztria, Németország és az Egyesült Államok) ez a cél nem valósult meg. Abban a három országban, ahol a föderáció bevált, ez annak a szerencsés véletlennek köszönhető, hogy az érintett etnikai közösségek földrajzilag élesen elkülönülnek egymástól. Mivel Romániában nincsenek megbízható népszámlálási adatok, így nehéz felbecsülni, hogy földrajzilag a föderalizmus szóbajöhető megoldás volna-e, de az a gyanúm, hogy az erdélyi feltételek nem alkalmasak a föderációra.

Mindenesetre a föderalizmus mint konfliktusmegoldó módszer nem sok eredményt tud felmutatni. A Szovjetuniót és Jugoszláviát most félretéve a föderációk Ázsiában és Afrikában mindenütt összeomlottak, s ez alól talán csak India a kivétel. És ami talán még fontosabb: Belgium kivételével sehol sincs példa olyan sikeres föderációra, amely két egységből állna.

8. Az arbitrázs

A döntőbíráskodás azt jelenti, hogy a rivális szubkultúrák fölött egy semleges, illetve a két (vagy több) érintettet képviselő hatóság lép közbe. Különbözik a többi stabilizáló módszertől, mert a konfliktusmegoldásban olyanok vesznek részt, akik nincsenek érintve a vitában. Az elfogulatlanság (vagy állítólagos elfogulatlanság) lehetővé teszi a döntőbíráskodó személynek vagy államnak, hogy megnyerje a vitázó etnikai csoportok hallgatólagos jóváhagyását vagy akár támogatását is. (A döntőbíráskodás megkülönböztetendő a közvetítéstől. A döntőbíró meghozza a megfelelő döntéseket, míg a közvetítő csak elősegíti azt. Jugoszláviában például az Európai Közösségek csak közvetítenek, de nem döntőbíráskodnak.)

Az arbitrázsnak előfeltétele, hogy a szemben álló felek széles körben elfogadják a döntőbíró semlegességét. Mivel hazai és nemzetközi fogyasztásra mindig könnyebben el lehet adni azt az állítást, hogy valaki semleges, mint azt, hogy valaminek a híve, így mindig kételkedve kell fogadni a döntőbírónak azt az állítását, hogy ő semleges. Nem sok megfigyelő hiszi el, hogy pártatlan volna Szíria libanoni intervenciója vagy a szovjet szövetségi beavatkozás Karabahban.

A döntőbíráskodásnak két alapvető formája van: a belső és külső, és mindkettőt különböző típusú ügynökök valósíthatják meg.

A belső döntőbíráskodást megvalósíthatja például egy olyan személyiség, aki nem tagja a szemben álló fő etnikai csoportok egyikének sem: ilyen volt Kenneth Kaunda és Julius Nyerere a függetlenné vált Zambiában és Tanzániában. Alkalmasak erre olyan államférfiak is, akiknek megvan az erkölcsi tekintélyük, hogy felülemelkedjenek saját etnikai származásukon: például Mahatma Gandhi Indiában, Tito elnök Jugoszláviában. Eljátszhatja ezt a szerepet olyasvalaki is, akinek jó kapcsolatai vannak az összes főbb etnikai csoporttal: például Siaka Stevens Sierra Leonéban. A belső döntőbíráskodást elláthatják hiteles elfogulatlan intézmények is. Sokan mondják például, hogy az Egyesült Államokban az 50-es és a 60-as években a Legfelső Bíróság Warren bíró vezetése alatt döntőbíróként lépett fel a feketék és a fehérek közötti konfliktusokban. A szövetségi kormányok is döntőbíráskodhatnak a föderációt alkotó egységekben az etnikai konfliktusokban, amint ez Kennedy és Johnson elnöksége alatt történt az Egyesült Államok déli államaiban, vagy történik rendszeresen Kanadában, ahol az ottawai kormány alkotmányjogi felelősséggel tartozik a tartományok bennszülött kisebbségeiért. Végül belső döntőbíró lehet egy politikai párt is. Afrikában és Ázsiában az egypártrendszerek azzal a vitatható tézissel szokták igazolni magukat (a marxista–leninista dogma mellett), hogy az állampárt magában tömöríti a rivalizáló etnikai közösségek legfontosabb tagjait, és kordában tartja törekvéseiket. Ezzel érvelt Nkrumah Ghanában a 60-as években, Nimeri elnök Szudánban a 70-es években és Mugabe Zimbabwében a 80-as években. Többpártrendszerben a döntőbíró szerepét betöltheti egy olyan befolyásos párt is, amelyet elég elfogulatlannak ítélnek meg a vitázó felek ahhoz, hogy vezethessen egy etnikailag vegyes koalíciót.

A külső döntőbíráskodás ezzel szemben azt sugallja, hogy az etnikai konfliktust nem lehet sikeresen megoldani az adott politikai rendszerben. A külső döntőbíró szerepét betöltheti egy kívülálló személy vagy egy más állam, egy bilaterális tényező vagy egy multilaterális erő. A multilaterális döntőbíráskodást – ami eredetileg az ENSZ békefenntartó erőinek lett volna a feladata – váltakozó sikerrel alkalmazzák Cipruson vagy a Közel-Keleten és Afrikában. Ez a fajta döntőbíráskodás általában annak a jele, hogy az adott konfliktus megoldhatatlan, és egész államok biztonságát veszélyezteti. Ahol megjelenik az ENSZ, ott már tudni lehet, hogy a probléma soha az életben nem fog megoldódni.

A bilaterális döntőbíráskodás érdekelheti legjobban ennek az előadásnak a hallgatóit. A bilaterális döntőbíráskodás teljes megvalósulása esetén két állam együttesen gyakorol szuverenitást egy

FOTÓ: MTI KÜLFÖLDI KÉPSZERKESZTŐSÉG

Északír polgárjogi tüntetők 1972-ben, nem sokkal az internálások bevezetése után, Londonderryben, a brit katonák könnygázbombáinak füstjében

vitatott terület fölött, vagy az az egyik állam, amely az adott terület feletti szuverenitással rendelkezik, megállapodást köt, amelynek értelmében konzultál a másik érdekelt állammal arról, hogy hogyan kormányozzák a kérdéses területet. Például az 1985-ös angol–ír megállapodás kormányközi konferenciát állított fel, amelyen a brit kormány az állami politikának minden olyan aspektusát, amely érinti Észak-Írországot, megvitatja Írország kormányával. A megállapodás lényegében elismerte, hogy az Egyesült Királyság kormánya nem tekinthető kellőképpen elfogulatlan döntőbírónak Észak-Írországban. Az egyezmény nem tökéletes, de azért mégiscsak valamilyen gyógymód, és elősegítheti a hosszú távú rendezést. Az olasz és az osztrák kormány hasonló megállapodást kötött 1946-ban Dél-Tirolról, a dél-tiroli német ajkú közösség jogainak, etnikai sajátosságainak védelméről, kulturális és gazdasági fejlődésének biztosításáról. Ha a magyar kormány el akarja kerülni az irredentizmus veszélyeit és a Romániával való háborút, akkor a legtanácsosabb fontolóra vennie, hogy milyen megállapodást tudna kialkudni a román kormánnyal a romániai magyar kisebbség érdekeinek biztosítására.

9. Konszociáció vagy hatalommegosztás

A hatalommegosztás elvei jellemzők a liberális demokratikus és stabil államokra, amelyek akkor is fennmaradnak, ha mély etnikai vagy vallási ellentétek osztják meg a lakosságot. A hatalommegosztás megvalósulhat az egész állam vagy az etnikai konfliktus sújtotta régió területén, a központi vagy a helyi kormányzat szintjén.

A konszociációs demokráciáknak általában négy jellemzőjük van:

1. Nagykoalíciós kormány, amely magában foglalja a megosztott társadalom fő részeit képviselő politikai pártokat, vagy az egyszerű többségnél nagyobb többségű kormányzás, amely garantálja az etnikai kisebbségek képviseletét.

2. Az arányossági szabályok érvényesülnek az egész közéletben, vagyis minden etnikai közösség arányosan van képviselve a törvényhozásban, a végrehajtó hatalomban, a bírói rendszerben, a közhivatalokban és a rendőrségben, vagyis a liberális demokratikus állam alapintézményeiben. Az arányosság érvényesül az állami foglalkoztatási politikában, a közkiadásokban (mindegyik közösség igazságosan részesül a közkiadásokból, például az oktatási és tömegtájékoztatási szükségleteire). Az arányosság vonatkozhat még a magánfoglalkoztatásra is: megkövetelik a munkaadóktól a munkaerő arányos összetételét, hogy megelőzzék vagy korrigálják a foglalkoztatásbeli diszkriminációt és a közösségek közötti robbanásveszélyes gazdasági egyenlőtlenségek kialakulását. A legfontosabb az arányos választási rendszer, a többiről meg lehet egyezni.

3. A közösségek autonómiája. Minden etnikai közösség önállóságot élvez a számára legfontosabb kérdésekben. A legtöbb esetben ezek a kérdések a nyelvvel, az oktatással, a vallással, a kultúrával és a nemzeti identitás kifejezésével kapcsolatosak. Elméletileg a közösségi autonómia különbözik a föderatív rendszeren belüli autonómiától, mivel minden közösség tagja élvezi az autonómiát, függetlenül attól, hogy hol lakik és dolgozik.

4. A konszociációs rendszerek alkotmányos vétójogokat biztosítanak a kisebbségek számára. Ezek a vétójogok különböző formákban jelenhetnek meg. Belgiumban például bizonyos politikai kérdésekben a törvénytervezetből csak több lépésben válhat törvény, s a legtöbb lépésnél az elfogadáshoz nem elég az egyszerű többség.

A konszociációs elvek alapja az etnikai pluralizmus elfogadása. Ezek az elvek az egyenlőség előnyeit jelentik erőszakos asszimiláció nélkül.

A konszociációs megoldásokhoz nem kellenek tudós szakemberek, ezeket az elveket újra és újra feltalálják a politikusok. Az a lényeg, hogy a politikusoknak meglegyen a kellő önállóságuk és képzelőerejük az ilyen kompromisszumokhoz. Konszociációs elveket alkalmaztak a hollandi politikusok 1917-ben, a libanoniak 1943-ban, az osztrákok 1945-ben, a malajziaiak 1955-ben, a kolumbiaiak 1958-ban, a brit és ír politikusok 1972–73-ban. Nem mindegyik kísérlet bizonyult sikeresnek (mint azt Libanon és Észak-Írország példája is mutatja), de a legjobban sikerült változatok mutatják, hogy jobb ez, mint a kisebbségi etnikumok elnyomása, a véres területfelosztások, a szakadár háborúk, vagy ami elképzelhetetlen, a kitelepítés és a népirtás.

De a konszociációs rendszerek működéséhez négy feltételnek kell meglennie:

1. A rivális etnikai szegmenseknek nem szabad zabolátlanul azonnali vagy középtávú integrációra vagy asszimilációra törekedniük „saját" nemzetükkel. Az emberek az „egy nemzet – egy állam" miatt képesek ölni. Ha a románok ragaszkodnak ahhoz, hogy minden erdélyi egyszerűen román, akkor ez nem sok jót ígér a liberális demokrácia számára. Ha a magyarok ahhoz ragaszkodnak, hogy a magyaroknak – bárhol éljenek is – a magyar államhoz kell tartozniuk, az a románokat nemigen fogja kompromisszumra ösztönözni.

2. A politikai vezetőknek megfelelő motivációval kell rendelkezniük, hogy elkötelezzék magukat a konfliktusrendezés mellett. A rivális etnikai közösségek vezetőinek félniük kell az etnikai háború következményeitől.

3. Az érintett etnikai közösségek politikai vezetőinek maguknak is bizonyos politikai autonómiát kell élvezniük, mert csak így köthetnek kompromisszumokat, anélkül hogy az árulás vádja érné őket. Ha nincs irántuk ilyen bizalom – például mert túllicitálják őket a külső irredenták vagy a fővárosi vezérek –, akkor nem fogják vállalni a kemény tárgyalásokat. Mérsékletre nemcsak a kérdéses területen kívüli elitek, hanem az adott közösség részéről is szükség van.

4. Minden etnikai közösségnek, amely érintve van valamilyen konfliktusban, belsőleg és politikailag stabilnak kell lennie. Ha mindegyik közösség meg van osztva ultranacionalistákra és megalkuvókra, akkor a kompromisszum nem lehetséges.

Brendan O'Leary

Afganisztán

AZ ELFELEJTETT HÁBORÚ

A háború motorjait nehéz leállítani. A nemzetközi feltételek hiába jobbak most a megegyezésre, mint valaha, az afgán felek nem tudnak közeledni, s kettészakították az országot, amelyben minden lakosra több mint két akna jut. Az ősz talán újabb tárgyalásokat hoz, de nem lehet megjósolni, lesz-e eredményük

Több mint két és fél esztendeje annak, hogy *Gromov* tábornok, az Afganisztánban bevetett szovjet csapatok főparancsnokaként és utolsó katonájaként átgyalogolt az afgán–szovjet határon, az Amu-Darja hídján. Azóta az ENSZ-ben megegyezés született egy reálisnak tűnő béketervben. Közeledett Washington és Moszkva álláspontja is, a szemben álló afgán feleknek szánt segítség pedig, ha nem apadt is el, mindenesetre szerényebben csörgedezik. A háború azonban folytatódik, és nem lehet elfelejteni. A szuperhatalmi szembenállás időszakában számos helyi konfliktust a helyettesek háborújaként emlegettek, így nevezték az afganisztáni háborút is. Most az a furcsa helyzet alakult ki, hogy a „főnökök" már régen hajlandók lettek volna abbahagyni, de a helyi érdekek s egy bizonyos tehetetlenségi nyomaték következtében eddig képtelenség volt létrehozni a tűzszünetet.

A háború tehát folytatódik, és számlája mind magasabb. A halálos áldozatok száma meghaladta a másfél milliót, a könnyebb-súlyosabb sebesültekét becsülni sem lehet. Az ország útjain és mezőin legalább negyvenmillió akna vár hatástalanítására, több mint kétszer annyi, mint a lakosság lélekszáma. Pontosabban mint amennyi békeidőben volt, miután még mindig ötmillió menekült él a határokon kívül, hárommilliónyian Pakisztánban s kétmilliónyian Iránban. Harcolnak primitív vadászpuskákkal s a legkorszerűbb haditechnikával: Scud rakétából, amelyből az Öböl-háborúban Irak 68-at lőtt ki, Afganisztánban eddig ezerötszázat vetettek be.

A kabuli kormánynak nyújtott segítséget idén mintegy 350 millió dollár értékűre becsülik, s a szovjet belpolitika viharai nyomán ennek további visszaesésére számítanak. Amerikai, szaúdi és más forrásokból legfeljebb 200-250 millió dollárnyi szállítmány érkezik, a megváltozott nemzetközi helyzet nem túlságosan ösztönzi az adakozókedvet. A háború motorjait azonban nehéz leállítani s ez nemcsak a vezetőkre, hanem a köznapi harcosokra is vonatkozik. *Szahruddin Aga Khan*, az ENSZ afganisztáni segélyprogramjának koordinátora (újabban az egyik legesélyesebb jelölt *Pérez de Cuéllar* megüresedő főtitkári tisztére) azért mondott le megbízatásáról, mert még a legminimálisabbnak tartott 2,1 milliárd dolláros segélykeretet sem tudta kiharcolni a háborús állapotok megszüntetéséhez való hozzájárulásként. Búcsúnyilatkozatában keserűen jegyezte meg: „Akinek nincs semmi más a kezében, csak egy Kalasnyikov, mit tehetne mást, mint hogy harcolni próbál..."

A katonai cselekmények következtében gyakorlatilag két részre szakadt az ország. Területének egyharmada felett (s egy kivétellel idetartoznak a nagyobb városok) *Nadzsibullah* kabuli elnök hadserege gyakorol ellenőrzést, míg a kétharmad a felkelők fennhatósága alatt áll, beleértve Afganisztán legtermékenyebb vidékét, a déli Kandahár-völgyet. Ez a kétharmad azonban korántsem egységes: a síita több-

Harcok Hoszt körül néhány nappal azután, hogy a várost elfoglalták a felkelők

FOTÓ: MTI KÜLFÖLDI KÉPSZERKESZTŐSÉG

ségű Hazaradzsátban Teherán által támogatott csoportok harcolnak; a Pandzsir völgyet északon az ügyes stratégaként és diplomataként ismert *Ahmad Sah Maszud* ellenőrzi; Pakisztánban egy ellenkormányban hét szervezet képviselteti magát, a realistább erőktől a legszélsőségesebb fundamentalista irányzatokig; összesen pedig mintegy háromszázra tehető a saját törvényeik szerint élő, felfegyverzett parancsnokok száma. (Szinte lehetetlennek bizonyult például az a moszkvai erőfeszítés, hogy átfogó tárgyalások kezdődjenek a 311 eltűnt szovjet katona sorsáról, az esetleges fogolycserékről, mert nincs hiteles értesülés, hányan vannak életben s kinek az őrizetében.)

A hadiszerencse forgandó, az alapvető patthelyzetet nem sikerült megváltoztatni. A felkelők először Dzsálálábád városát ostromolták meg, de a rossz előkészítés, az egység hiánya miatt megalázó vereséget szenvedtek. Kabul azonban nem sokáig örülhetett a sikernek: az idén kora tavasszal a gerillák összehangolták akciójukat, s tizenhat napos heves küzdelemben kezükre került a pakisztáni határtól húsz kilométernyire fekvő, erősen védett Hoszt városa. Elfoglalása kellemetlen meglepetésként érte a Nadzsibullah-vezetést, mert csak későbbi, hóolvadás utáni támadásra számítottak. Elsősorban nem stratégiai, hanem lélektani jelentősége volt Hoszt bevételének, mert az ostrom sokáig a felkelő mudzsahedek eredménytelenségét jelképezte. Hogy kihasználják a győzelmet, újabb célpontok meghódításával próbálkoztak, elsősorban a Kabultól 90 kilométernyire délkeletre elhelyezkedő Gardez várost szemelték ki. Az offenzíva azonban leállt, s ezúttal a kormányerők huszonhat napos ellentámadása eredményezett jobb pozíciókat Kabul csapatainak. Döntő áttöréstől azonban ugyanolyan messze vannak, mint a másik oldalon.

A katonai döntetlen árnyékában megélénkült a diplomácia, mindenekelőtt a színfalak mögött. A tárgyalások azért nehezek, mert szükséges hozzájuk az ENSZ-kezdeményezés, az egyértelmű amerikai és szovjet helyeslés, de Irán, Pakisztán és Szaúd-Arábia pozitív állásfoglalása is, valamint az összes jelentősebb afgán politikai erő (s ez esetben nem annyira pártokat, mint fegyveres alakulatokat kell érteni) megegyezési készsége.

A világszervezet béketerve lényegében kirajzolódott. Az ENSZ szükségesnek tart egy Afganisztánról alkotott nemzetközi konszenzust, afgánközi párbeszédet s az ország hagyományait figyelembe vevő szabad és igazságos választások révén nemzeti kormány alakítását. A tradíció előtérbe kerülése annyit jelent, hogy egy előkészítő bizottság kijelölné egy 800 tagú loja dzsirga, hagyományos törzsi nagygyűlés összehívását, amely tűzszünetet rendelne el, átmeneti kormányt jelölne ki, elfogadná az alkotmányt s lebonyolítaná a választásokat. Az ördög természetesen itt is a részletekben bújik meg, ráadásul nem is jelentéktelen részletekről van szó. Például olyan sarkalatos kérdésről, hogy az ENSZ-terv világi államról szól, miközben a mudzsahedek egy része az iszlám köztársaság, a mohamedán jog, a sarija fundamentalista módon történő alkalmazása mellett száll síkra. A világszervezet szerint az előkészületek során a Nadzsibullah-kabinet képviselői is rendelkeznének bizonyos kvótával, mudzsahed csoportok viszont teljesen ki akarják zárni a mostani kabuli kormányt. (A szalonképesítés egyébként nagy ütemben folyik: Kabulban a hivatalos dokumentumokból törölték az áprilisi forradalom kifejezést, s a Népi Demokratikus Párt Hibz el-Watanra, a Haza Pártjára változtatta nevét. Vagy engedélyezték ugyan *Babrak Karmal* hazatérését szovjetunióbeli emigrációjából, de a politikai életben nem lehet szerepe, s féltestvérét, *Barjalai* első miniszterelnök-helyettest lemondatták. Aligha valószínű azonban, hogy a fegyveres ellenzék ezzel megelégszik.)

A nemzetközi konszenzuskeretek jobbak, mint bármikor. A moszkvai keményvonalasok bukása az afgán kibontakozást is segíti: *Sevardnadze* egykori szovjet külügyminiszter korábban többször panaszkodott zavaró repüléseik miatt. Konszolidáltabb Afganisztánt szeretne Washington, semmiképpen nem egy fundamentalista államot. A tapogatózások az afgánközi színtéren is megindultak: mudzsahed képviselők először jártak Kabulban. Ám nem minden csoport részéről, s úgy tűnik, hogy a hangadók változatlanul hajlíthatatlanok. Ilyen körülmények között *Zahir* sahban, az olaszországi száműzetésben élő 76 éves uralkodóban látják a béketeremtő, integráló személyiséget. Amint húzódik a válság, sok afgán szemében Zahir sah hosszú uralkodása (1973-ban, négy évtizeddel trónra lépése után, az unokaöcs miniszterelnök, *Mohamed Daud* palotaforradalma döntötte meg) szinte aranykornak számít a megszépítő messzeségben. Kabulnak láthatóan nem lehet jobb ötlete, a mudzsahedeknek azonban először belső vitájukat kell tisztázni. Több csoportjuk ugyanis kényuralommal s a Korán előírásainak megszegésével vádolja a királyt. Az uralkodó feltételeket szabott, elsősorban szabad választások megtartását, s azt várja, hogy a többség formálisan is visszatérésre szólítsa fel.

Az ősz újabb tárgyalásokat tartogat az afán felek között, de a kimenetelt ma még lehetetlen előre látni. Az aknák még ott vannak nemcsak az utakon, de jelképes értelemben, a rendezés útjain is.

Réti Ervin

Hirdessen a Nap-kelte adásában!

Hétfőtől szombatig
az MTV 2-es csatornáján látható a Nap-kelte

Hirdessen a Nap-kelte adásában!

A megrendeléseket az St. Plusz Kft-nél fogadják

1149 Budapest, Angol u. 13.

Telefon: 183-1726
Fax: 183-1773
(ugyanitt részletes felvilágosítás)

Repülőgépgyártás

SZÁRNYALÁS

Fellendülés várható a világ repülőgépgyártásában, mert a légitársaságok tömegével kényszerülnek lecserélni sokat fogyasztó gépeiket. Kérdéses, hogyan tudják összetrombitálni a szükséges pénzt, s ez befolyásolhatja az üzletmenetet a gyártóknál, amelyek a nemzetközi feszültség enyhülésével a katonai megrendelésekről egyre inkább az óriási polgári gépek gyártására állnak át

Az idei szezonban a vártnál jóval alacsonyabb a nemzetközi turizmus – ez az Öböl-háború egyik következménye. Az idegenforgalom visszaesése nem hagyta érintetlenül a légitársaságokat sem, amelyek az első félévben 10 százalékkal kevesebb utast szállítottak, mint egy esztendővel korábban. A légiipar csak a jövő év első felében számol újabb fellendüléssel, a légitársaságok addig kénytelenek alacsony nyereséggel vagy éppen veszteséggel működni. A pillanatnyi konjunktúra változása azonban nem befolyásolja a légitársaságok és a repülőgépgyártók hosszabb távra szóló beszerzési, illetve gyártási terveit.

Az előrejelzések szerint a következő másfél évtizedben a légi utasok száma évi 5 százalékkal fog növekedni. Ez egyrészről a légitársaságokat arra kényszeríti, hogy bővítsék gépparkjukat, másrészről pedig tömegesen le kell cserélniük a hetvenes években vásárolt kisebb teljesítményű és energiafaló gépeiket. 1970 és 1990 között a világ légitársaságai 340 milliárd dollárért vásároltak új repülőgépeket. A világ első számú repülőgépgyárának, a Boeingnek az előrejelzése szerint 2005-ig a légitársaságok legkevesebb 12 300 új utasszállítót fognak beszerezni mintegy 617 milliárd dollár értékben.

Várható, hogy a következő 15 esztendőben legkevesebb ötezer 20-30 éves repülőgép kiselejtezésére kerül sor, s több mint hétezer lesz a flottabővítő új beszerzések száma. 1989-ben 96, tavaly pedig 81 milliárd dollárért rendeltek a légitársaságok új gépeket, elsősorban a három vezető repülőgépgyártól, a Boeingtől, az ugyancsak amerikai McDonnell–Douglastól, valamint a nyugat-európai konzorciumtól, az Airbus Industriestől. Ezek az óriásvállalatok a következő 15 évben átlagosan évi 800 repülőgép rendelésre számíthatnak. Minden jel arra mutat, hogy ebből a legnagyobb „szeletet" a Boeing hasítja majd ki magának.

A légitársaságok megrendeléseinek kisebb hányada lesz majd a rövidebb hatótávolságú, 60-140 fő befogadására alkalmas repülőgép, a legnagyobb érdeklődés az úgynevezett széles testű gépek iránt mutatkozik. A nagy hatótávolságú, több száz utas szállítására alkalmas „repülő városok" beszerzése áll a légitársaságok vásárlási terveinek középpontjában. Ennek az az oka, hogy elsősorban a hosszabb távolságokon növekszik majd meg jelentősen az utasok száma. A nemzetközi légtér már ma is túlzsúfolt, mindennaposak a torlódások és a késések. Nem a több repülőgép beállítása jelenti hosszabb távon tehát a megoldást, hanem a nagyobb gépek forgalomba állítása a transz- és az interkontinentális járatokon.

A több száz utast befogadó repülőgépek piacán a három vezető gyártó éles küzdelmet folytat egymással a megrendelések elnyeréséért. A legelőnyösebb helyzetben a Boeing van, amelynek gépválasztéka olyan széles, hogy képes a légitársaságok igényeit kielégíteni száztól hatszáz utast befogadó repülőgépekből. „Nagyágyúja" a mintegy 4 milliárd dollárért kifejlesztett 777-es típus, amelyből az első példányok mintegy másfél esztendő múlva hagyják majd el a seattle-i cég szerelőcsarnokait. A kétmotoros széles törzsű repülőgép 400 utast szállít, de a tervek szerint a befogadóképesség némi módosítással 440-re növelhető.

Már a piacon van a kaliforniai McDonnell–Douglas óriásgépe, az MD11-es. A cég tervezőmérnökei már dolgoznak a repülőgép továbbfejlesztett változatán, az ugyancsak háromotoros MD–12X-en, amelynek befogadóképessége meghaladja majd a 400 főt. Érthető módon nem akar lemaradni a versenyben az üzletileg igen sikeres Airbus Industries sem: az A340-es típus ugyancsak széles törzsű repülőgép, befogadóképessége megközelíti a négyszáz főt. Érdemes megjegyezni, hogy az új típus először októberben „áll be" a nemzetközi légiforgalomba. A toulouse-i székhelyű nyugat-európai repülőgépgyártó konzorcium erre a típusra már több tucat megrendelést kapott európai és amerikai társaságoktól. A cég mérnökei már előrehaladott munkálatokat folytatnak az A350-es típuson, amely 5-600 utas szállítására lesz alkalmas. De nem pihen a babérokon a Boeing sem. A legendás 747-es Jumbók továbbfejlesztett változata néhány év múlva megjelenik majd a repülőtereken. Kiszivárgott hírek szerint a Jumbókat tovább „nyújtják", az új típus már teljes hosszában kétemeletes lesz, így 650-700 utast szállíthat majd.

Repülőgép-ipari szakemberek véleménye szerint a hangsebesség alatt közlekedő utasszállítók befogadóképességének 700-800 fő a biztonsági határa, ennél nagyobb monstrumok építésére belátható időn belül nem kerül sor. Noha a szuperszonikus Concorde üzleti szempontból nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket, a vezető repülőgépgyártók nem mondtak le véglegesen a hangsebességnél gyorsabb repülőgépek gyártásáról és forgalomba állításáról. A legnagyobb gyártók nemzetközi munkacsoportot alakítottak annak érdekében, hogy a legkiválóbb szakemberek tanulmányozzák egy szuperszonikus utasszállító együttes megépítésének műszaki, üzleti és környezetvédelmi kérdéseit. A munkacsoport véleménye szerint 2005 körül fog majd várhatóan bemutatkozni a kooperációban készülő repülőgép, amely a hangsebesség 2,4-szeresével fog repülni, s befogadóképessége 300 utas lesz. A szakemberek azt ígérik, hogy a menetjegyek ára alig lesz magasabb a hangsebességnél lassabban repülő gépek tarifáinál. (Ismeretes, hogy a Concorde jegyára több mint kétszerese a „rendes" tarifának.)

Az amerikai repülőgépgyártók mind nagyobb féltékenységgel figyelik az Airbus üzleti sikereit. Legnagyobb bánatukra az amerikai légitársaságok többsége jelentős mennyiségű légibuszt rendelt és rendel Nyugat-Európából. Az USA repülőgépgyártói ugyan hazafiatlansággal vádolják ezeket a légitársaságokat, azt azonban elismerik, hogy az Airbus Industries gé-

pei egyes kategóriákban jobbak és olcsóbbak, mint a hasonló típusú amerikai gépek. Az előzetes számítások tanúsága szerint 2005-ig az amerikai légitársaságok összesen 234, a nem amerikaiak pedig 383 milliárd dollárért vásárolnak repülőgépeket. A piackutatások arról tanúskodnak, hogy a megrendelések mintegy kétharmada az amerikai gyártók bevételeit növeli.

A gyártók örömmel nyugtázzák a világszerte megnövekedett keresletet a cserét és a bővítést szolgáló új gépek iránt, örömükbe azonban némi üröm is vegyül. Jelenleg ugyanis nem látják megoldottnak a vásárlások finanszírozását. A légitársaságokra idén és a jövő év első felében még a csökkenő, illetve a stagnáló bevétel lesz a jellemző, de egy későbbi fellendülés sem tud elegendő anyagi alapot teremteni a szükséges gépbeszerzésekhez. Kétségtelen, hogy a repülőgép-vásárlások jelentős része a múltban is bankhitelből történt, de a következő másfél évtizedben már akkora hiteligény jelentkezik a szándékolt gépvásárlások kapcsán, amelyet a pénzintézetek nem tudnak, illetve vonakodnak biztosítani.

Még egy tartós konjunktúra sem javíthat annyira a légitársaságok pénzügyi helyzetén – vélik a pénzintézetek –, hogy a bankok nyugodt szívvel nyújtsanak több százmillió dolláros hiteleket egy-egy légivállalatnak. Számítások szerint a következő 15 esztendő 617 milliárd dolláros szándékolt beszerzéseiből a légitársaságok 167 milliárd dollárt saját forrásból tudnak majd finanszírozni, 450 milliárd dollárra azonban nincsen meg jelenleg az anyagi fedezet. (Összehasonlításul: az idei pénzügyi évben az Egyesült Államok költségvetésének hiánya 270 milliárd dollár körül alakul majd.)

A bankok – és nem utolsó sorban a légitársaságok – számára nem kis gondot jelent a hatalmas összeg „összetrombitálása". S amennyiben a szükséges pénzösszeg majd rendelkezésre is áll, távolról sem mindegy, mekkora kamatot kell majd érte fizetni. A légitársaságok pénzügyi helyzete, valamint a bankok hitelnyújtási hajlandósága és a kölcsönök feltételei számottevően befolyásolják a repülőgépgyártók üzletmenetét is. A gyártók a megrendelőknek ugyan tudnak némi hitelt nyújtani, de számukra előnyösebb és nagyobb garanciát jelent, ha a kölcsönt a bankok adják. Minden jel arra mutat, hogy a repülőgépgyáraknak a következő másfél évtizedben nem kell megrendeléshiánnyal küszködniük. Már ma is egyes típusokra csak 3-4 éves szállítási határidővel vesznek fel rendeléseket. A légitársaságok vannak elsősorban gondban a dollármilliók előteremtésével, tovább viszont nem várhatnak a kiöregedett gépek cseréjével és a géppark bővítésével. Nagy feladatok várnak tehát a lízingvállalatokra, amelyek anyagi ereje igen sok új repülőgép megvásárlását teszi lehetővé, s a tulajdonukban lévő gépeket több esztendőre kikölcsönzik a légitársaságoknak. Ez utóbbiak azért részesítik az utóbbi időben előnyben a haszonbérletet, mert nem kell egy összegben kifizetniük a repülőgépek árát, hanem évi bérleti díjat fizetnek. Számukra természetesen az volna az ideális állapot, ha lenne elég pénzük a repülőgépek megvásárlására, de a lízinggel is megtalálják számításaikat.

A repülőgépgyárak örülnek a várható konjunktúrának, a nemzetközi feszültség enyhülésével ugyanis egyre zsugorodnak a katonai megrendelések. Az elmúlt évtizedekben elsősorban a harci gépek jelentették számukra a fő bevételi forrást, a jövőben viszont várhatóan a polgári gépek gyártása lesz a fő profitforrás.

A legnagyobb szeletet a Boeing fogja kihasítani. Összeszerelés egy Boeing-üzemben

Gonda György

SZÍNHÁZ A VILÁG

Az utóbbi években minden színházi évad nehezebbnek, ínségesebbnek ígérkezett az előzőnél – most sincs ez másképp. Összeállításunkban egy átfogó „színpadkép" mellett megismerkedhetnek egy elmúlt (?) színházi botrány utóéletével, egy csakazértis utcaszínházzal és egy jórészt magyar tagokból álló párizsi társulattal

Az egri Tízek

Tavaly tavasszal az éj leple alatt ötszáz plakát jelent meg Eger utcáin. A magukat nem megnevező „Tízek" ragasztották ki, s azt nehezményezték, hogy elsekélyesedtek az előadások a színházban, lehetetlenné vált az érdemi munka. A retorziótól való félelem miatt választották akkor a névtelenséget. Névtelenség ide, névtelenség oda, az idén egyikük szerződését sem hosszabbították meg, de rajtuk kívül még másoknak is menniük kellett. Az akkoriban nagy sajtóvisszhangot kiváltó ügy szereplői azóta viszonylag csendben távoztak. Több mint tíz színész – kényszerből – máshol kezdi az új évadot.

– Amikor tavaly találkoztunk, kilenc színésztársaddal együtt sokat reméltetek ettől az akciótól. Miért alakult sok minden másképp, mint ahogy elterveztétek? – kérdeztem Epres Attilától.

– Az volt a célunk, hogy olyan helyzetet teremtsünk, amitől nyilvánvalóvá válik, hogy elavult a színház játékstílusa, és sok egyéb miatt is rossz a légkör.

– A névtelenség többekben visszatetszést keltett, s a Tízeknek így is, úgy is ott kellett hagyniuk Egert.

– Annyi eredményt azért legalább elértünk, hogy sokak előtt megvilágosodott: „rohad az államgépben valami". Nem hajlandók már mondvacsinált magyarázatokat elfogadni arról, ami rossz. Az embereknek élesebb lett a szemük. Rögtön utánunk a műszak is ultimátumot nyújtott be saját főnöke ellen. Szép lassan továbbgyűrűzött az ügyünk. Kiderült, hogy a társulat egyik fele gyűlöli a másikat, és nem is hajlandó magának más utat kijelölni, mint hogy feltétlenül kövesse az igazgatót, Gali Lászlót. Mi ezzel nem értettünk egyet. Azt mondtuk, nem az igazgatót kell követni – aki az egyéves szerződések miatt állandó „idegrendszeri csápon" tart minket –, hanem valamilyen jó színházi eszmét. Annak ellenére, hogy mi tízen feloszlattuk magunkat – mert annyi volt a célunk, hogy feltárjuk a bajt –, elindult egy bosszúhadjárat.

– Nem lehet azt mondani, hogy félreállított színészek voltatok...

– Ősszel még kaptunk feladatot, tavasszal már szinte egyikünk sem jutott szerephez a színházban, vagy legfeljebb jelentéktelenhez.

– Gali László megtudta, hogy kik voltak a Tízek?

– Valószínűleg nem. Bárki próbált azonban vele a problémákról szót váltani, annak iszonyatos veszekedés, sértődés lett a vége. Anélkül, hogy bármelyikünkkel beszélt volna, kétsoros levelet küldött január és március között, amiben az állt, hogy az évadra nem kíván bennünket alkalmazni. Még a vendégrendezőnek sem engedte, hogy szerepet osszon ránk.

– Honnan lehetett tudni, hogy kiknek jár ki ez a kétsoros levél?

– A színházban pillanatok alatt ki lehet szűrni azt, akiről „bűzlik", hogy saját művészi elképzelése alapján megy. Így végül is kitalálható, hogy kik lehettek a névtelen memorandum aláírói. Vigaszt jelentett, hogy a nézők és a közönségszervezők állandóan kérdezgették tőlünk, miért nem játszunk. Azt is mondták, ha mi már nem leszünk itt, nem érdemes jövőre színházba járni.

– Elég erősen felemeltétek a hangotokat; most miért hajtottátok ilyen csendben a fejeteket „bárd alá"?

– Nincsen támadási felület azellen, ha az igazgató nem hosszabbítja meg a szerződést. Még indoklást sem köteles adni. Többen elmentünk a polgármesterhez, elmondtuk, hogy nem értünk egyet sem a műsorpolitikával, sem a bosszúhadjárattal. Ezzel Gali az egész színházat silányítja el.

– Sikerült máshol szerződést kapnotok?

– Valamennyien el tudtunk helyezkedni. Én például Kecskemétre megyek, ahol három főszerepet játszom a most induló évadban. Mindenki jobb helyzetbe került, mint amilyenben Egerben volt. Ha változna a helyzet, mégis visszaszerződnénk. Egerből ugyanis nem tudtunk kiábrándulni. A színházban még mindig dolgozik egy csomó barátunk, kellékesek, díszletezők, bábosok, lakatosok, néhány színész. Az a közönség, amelyik állandóan ott ült „rajtunk", rendszeresen telt házat produkált, szintén igen fontos számunkra. Mi nem adtuk fel, hogy Egerben színházat csináljunk. Csak azért távoztunk, mert lehetetlenné tették a helyzetünket.

Megkérdeztük a másik fél, Gali László igazgató véleményét is. A következőket mondta:

– Nem kívánok ebben az ügyben nyilatkozni, mert úgy érzem, hogy már mindent elmondtunk egymásnak. Ha egy labdarúgócsapat edzője – anyagi okok miatt – kénytelen megválni a játékosainak egy részétől, természetesen azokat küldi el, akikkel nem tud együtt dolgozni. Különösen akkor, ha a csapatot ő hozta össze, és tovább akarja folytatni a munkát.

Bóta Gábor

„A társulat egyik fele gyűlöli a másikat" – Epres Attila a Mesterdetektívben

FOTÓ: JAKAB LÁSZLÓ

FOTO: SZEMAN RICHARD

„Ki vállal ma egy szakadt, amatőr csapatot, amelyik ráadásul olyan őrült, hogy a szegényeknek ingyen akar játszani?" – a Még Színház a természet lágy ölén

Még Színház

1990. április 1-jén alakultak, talán nem véletlenül. Öten vannak, három férfi, két nő. (Eredetileg az arány fordított volt.) Nevük a Minisztérium és Gravitáció rövidítése: Még Színház.

– E név ég és föld közé feszít benneteket.

– Igen, épp ezt akarjuk. A sámán-clown ősi-örök posztjára pályázunk, a „nagy kerek ég" alatt, prózaian: a flaszteron. Azokhoz kívánunk szólni, akikről az intézményes színház, de még az amatőrök, alternatívok többsége is lemond vagy megfeledkezik: a hátrányos helyzetűek egyre népesebb köréhez, akiknek egyetlen kulturális eszköze a tévé. Utcaszínház vagyunk.

– Gondoljátok, hogy ezeknek az embereknek épp a színház hiányzik?

– Igen. Peter Schumannal, az amerikai Bread and Puppet színház vezetőjével együtt valljuk, hogy a színház létszükséglet, mint a kenyér. Számunkra az úrvacsorakenyérhez hasonlítható, azaz ünnepi, szimbolikus, lelki táplálék.

– A görögöknél a bor, Dionüszosz vére volt e funkcióban.

– Persze, s az pontosabb is, benne a dionüszoszi mámor, a sötét oldal is. Mi inkább a középkori epikus színház gyökereihez nyúlunk vissza, a népi színjátszás és a vurstli, a cirkusz, a kóklerek eszköztárát kívánjuk előhívni, felújítani. De a rítus, az ősi, szent szertartásszínház is tanulmányaink tárgya, sőt az (elérhetetlen) ideál, mikor nézők és játszók egy áramkörben egyesülnek. Ehhez legközelebb a Betlehem című regös misztériumjátékunkkal jutottunk, tudatosan használva a magyar népi hagyomány, sőt a vogul medveszertartás szakrális-színházi eszközeit is.

– Akad erre ma „vevő"?

– Hivatásos ítészek, közművelődési intézmények között alig. Csak példa: három pályázatot adtunk be a fővárosi Színházi Alaphoz idén, s nem kaptunk egy vasat sem. Nyilván úgy gondolták, tavaly adtak százezer forintot, ne képzeljük, hogy járhatunk oda, mint a kútra.

– Ez nagyon szíven szúrt titeket?

– Hogy a fenébe ne! Főleg azután, hogy a „tettek embere", a főpolgármester úr, levélben jelezte, segíteni ugyan nem tud, de majd a színházi pályázaton „megkülönböztetett figyelemmel" kezelik az anyagunkat. Ehhez képest simán elutasítottak, be se kérték a videónkat. Erről is telefonon értesültünk, mert még egy levélre se méltatják az embert. Érdekelne az indoklás. De nem adjuk fel. Mint színház, vagyunk is, nem is; nincs próbahelyünk, műhelyünk, cókmókjainkat jelenleg az én 46 négyzetméteres, 10. emeleti lakásomban tároljuk. De a válságok mindig összerántanak bennünket. Volt már ilyen helyzet. Akkor átmeneti helyet kaptunk az Újpesti Családsegítő Központban. Ott készültünk fel eddig legnagyobb szabású művünkre, a Betlehemre, s mikor ott is kitelt, elmentünk Prágába, az Orloj világórája alá játszani. Most is „berágtunk", és csakazértis új műre készülünk, a vándorkomédiás-repertoárból merítve. Megalapítottuk a Szabad Komédiások és Mutatványosok nonprofit egyesületét néhány pártoló taggal.

– Nem kerestetek fenntartót?

– Kerestünk. De ki vállal ma – mikor minden művelődési ház bevételre kényszerül – egy szakadt, amatőr csapatot, amelyik ráadásul olyan őrült, hogy a szegényeknek ingyen akar játszani?

– Mégis, hányszor léptetek fel ilyen körülmények között?

– Az említett százezer forint támogatáson kívül idén kaptunk az Eötvös-alapítványtól 150 ezer forintot, ez minden. Ebből eddig hat művet hoztunk létre, 74 előadásunk volt, legalább két harmada ingyenes.

– Hogyan reagál előadásaitokra az utca?

– Néha igen agresszíven, rendőrt hívnak, ám általában a játék folyamán egyre fokozódik az empátia. A tudós macskája című Arany-ballada végén táncoltak a cigánygyerekek az ÚJCSAKÓ alamizsnaakcióján. A farkasról szóló játékba mindig beavatkoznak a gyerekek. Szentendrén például valósággal fürödtek a festékben a gyereknapon, élvezték, hogy pazarlóan kenhetik a színeket. A Liliom utcai foglalt punkházban a mezítlábas kis cigánygyerekek szinte áhítattal, alig merték bemártani az ecsetet, de aztán virágzó fákat festettek a ház falára. Ingünk-gatyánk, minden időnk rámegy, de élményeink vannak. S minden játék megerősít benne, hogy fontos, amit teszünk. A foglalt házban például a Kékszakállt este adtuk. Gyertyákat ragasztottunk a nagy hodály betonpadlójára. A környékbeli gyerekek (jórészt cigányok) el voltak varázsolva a gyertyáktól. „Néni, ide ragasszam?" – kérdezték egyre. Szebb volt, mint egy betlehem. A meleg fényben a félkörben ülő családok, s hátul a szakadt punk kamaszok feszülten figyelték a játékot; gyermeki, őszinte közeg volt ez. Van persze, aki gyors úton agyonlövetné őket. Mi kommunikálni próbálunk, s tudunk velük.

Tömöry Márta

Comedia Tempio

A Jel Színház előadása: Comedia Tempio. „Ha szükségesnek vélik, a jelenetekben karaktereket is formálnak"

A Jel Színház az őszi évadot augusztus végén Hamburgban kezdte, szeptember legelején Zürichben folytatta. Az idei tervek között több európai vendégszereplés mellett egy kanadai fellépéssorozat szerepel.

A tásulatot 1986-ban *Nagy József* alapította Párizsban, aki a Vajdaságból 1980-ban költözött Franciaországba. Jelenleg Orleansban dolgoznak. A város önkormányzata, a francia kulturális minisztérium, a párizsi Theatre de la Ville és a berlini Hebbel Theater támogatásával tavaly novemberben mutatták be Csáth Géza művei alapján készült Comedia Tempio című előadásukat, amellyel jelenleg a világot járják.

A társulat kilenc táncos-színésze közül hét magyar. Zenekarában szerbek és vajdasági magyarok muzsikálnak *Kovács Tickmayer István* vezetésével.

Olyan formavilágot teremtettek, amelyben sikeresen egyeztetik össze a színházi dramaturgiát és játékstílust a táncszínházak legújabb irányzataival. A társulat minden tagja magas szinten képzett táncos. Ismernek több technikát a klasszikus balettól a kontakttáncig, és ennek a sokféle technikai felkészültségnek köszönhetően az évek során minden táncosnak saját, csak rá jellemző színpadi egyénisége alakult ki. A színpadon azonban nem elégszenek meg a tánctechnikák bemutatásával, hanem a drámai színházból ismert szituációk létrehozására törekszenek. Így a szituációt nem a pszichikum hiteles felidézése vagy illusztrálása idézi elő, hanem a koreográfia. Nyelve nem a beszélt nyelv, hanem a mozdulat. Előadásaik a táncra épülnek, ám a színpadon – a táncszínházakra nem jellemző módon – az egymást követő jelenetek motivációit hozzák létre, és, ha szükségesnek vélik, a jelenetekben karaktereket formálnak.

Azáltal, hogy előadásaik nyelvét a beszélt nyelvről a mozdulat nyelvére változtatták, azt érték el, hogy a jeleneteket nem értelmi-intellektuális módon értelmezi a néző, hanem azok érzéki-intuitív befogadást igényelnek. Ezért számukra az a fontos, hogy a jeleneteket elsősorban vizuálisan és akusztikailag komponálják meg. A teatralitás és a tánc ily módon feltételezi egymást.

1986-ban első előadásukat, a Pekingi kacsát, bemutatták ugyan Magyarországon a Szkéné Színházban, azóta azonban nem jártak nálunk. Most esély van arra, hogy január végén, február elején, ha addig sikerül az illetékesekkel megkötni a szerződést, A kormányzó halála és a Comedia Tempio című előadásaikat a magyar közönség is láthatja. Ez azért volna felettébb időszerű, mert most készülnek először Csehszlovákiába és Romániába is.

Ha mégsem sikerülne januárra megkötni a szerződést, félő, hogy hosszú időre elesünk annak lehetőségétől, hogy itthon láthassuk őket. Február közepén ugyanis új előadásukat kezdik próbálni, melyet Nagy József *Tolnai Ottóval* közösen dramatizál. Az előadást a jövő évi avignoni fesztiválra készítik, ott lesz a premier, hiszen az előadás egyik támogatója a fesztivál igazgatósága, amely a hírek szerint Peter Brook Mahábhárata-rendezését támogatta utoljára.

A Jel Színháznak van két színésze, akik önálló társulatot is szerveztek. *Rókás László* Sofa Trió néven *Lengyel Péterrel* (szintén a Jel Színház tagja) és *Oldal Istvánnal* készítette el Dívány című előadását, amellyel Bagnolet-ben, az egyik legrangosabbnak számító európai táncversenyen is bemutatkoztak tavaly nyáron. A Díványt azóta játszották a kontinens több városában, október elején Firenzében, a magyar színházi napokon, október 6-án pedig a Szkénében lesz látható.

Várszegi Tibor

Hurrá! Diktatúra!

A művészetek korunkban egytől egyig hitelüket vesztik, és ez alól a színház sem kivétel. Sőt ma, amikor az emberi értékek is összekuszálódnak, semmibe vesznek, elkorcsosulnak, amikor szorongva és tétován latolgatjuk, mennyire szükséges egy-egy művészeti ág, mennyi az értéke egy-egy fajta szellemi tevékenységnek, valamennyi művészet közül alighanem a színház a legsebzettebb

Direkt nem tettem idézőjelbe a fenti passzust, pedig abba való. De arra gondoltam, hátha valaki ennyitől is begorombul, tollat ragad vagy mikrofont, s megvédi a kritikától a művészeteket, az emberi értékeket, a kort meg a szellemi tevékenységet. S elég lenne akkor az illető kezébe nyomni az Alfred Jarry Színház első kiáltványát, Antonin Artaud tollából, anno 1926.

Az idézet, mint olyan, gyakorta a csúsztatás nem épp legelegánsabb, de nem is legotrombább eszköze – ezúttal is az. Ittre, mostra igaz a fentiekből annyi, hogy a művészetekkel – köztük a színházzal – ma valóban történik *valami*; lehet, hogy egyikük-másikuk éppen a hitelét vesztegeti; *egy* színház például egészen biztosan. Igaz az is, hogy az emberi értékek összekuszálódtak, de nem vesztek a semmibe, sőt, onnan kászálódnak éppen elő, kicsit nehézkesen és lassan. Teljesen igaz viszont, hogy „szorongva és tétován latolgatjuk, mennyire szükséges egy-egy művészeti ág" stb., szorongásunknak azonban ezeregy oka van, s majd mind művészeten kívül. Megint csak igaz, hogy a színház sebzettebb – inkább sebezhetőbb –, mint a többi művészeti ág, két egyszerű oknál fogva. Először, mert eleven – „szorongó és tétova" – emberek csinálják alkalomról alkalomra, tehát nem tud tárgyiasulni; másodszor, mert – részben az előbbiektől következően – sem az asztalfióknak, sem a fémdoboznak nem művelhető. E gondolat-

menetben lényegtelen – egyébként persze nem az –, hogy üres nézőtérnek sem művelhető, tehát a közönség révén az úgynevezett piaci szempontok áttétel nélkül is beleszólnak a színházművészetbe.

S ha lesz következő évad, hát az *valamilyen* lesz, ez is biztos. S máris nagy lépést teszünk előre, mert az elmúlt évad leginkább *semmilyen* volt, s ezzel sikerült addig rontani a helyzetet, hogy innen már csak javulhat.

Nem tudom, feltűnt-e, hogy ebben a legutolsó mondatban milyen nehézkesen – de azért ügyesen – került általános alany: *nem tudni kinek* sikerült addig rontani a helyzetet. E rontásban-romlásban ugyanis nagy konszenzus alakult ki: színház és kultúrpolitika (ez utóbbiról csak a legbalgábbak hihetik, hogy mint találmány és praxis, a múlté), színház és önkormányzat, színház és színház fogott össze a nagy cél érdekében, melyet megtámogatott minden, mi általánosnak mondható: a gazdasági helyzet, a köz- és magánhangulat, és így tovább.

A színpadon mondani is kell valamit; ebben azután az előző évad igazán nem jeleskedett. (Apropó, jeleskedés: éppen Jeles András előadása nagyon is állított valamit, csak egyelőre, úgy tetszik, alig hallhatóan.) Elő is kerültek a frappáns elméletek arról, hogy mikor van jó művészi helyzetben a színház, diktatúrában meg jólfejlett demokráciában ugyebár, hát mi van itt nálunk, se ez, hál'isten, se az, sajnos, hát hogy is lehetne... Amikor még pénz sincs.

Szeretnék rámutatni: a színház diktatúrában van. Nem a természetes értelemben – azaz diktatórikus intézmény lévén –, hanem *amúgy*. Ez a diktatúra kissé anarchista, nehezen nevesíthető, még nehezebben megszemélyesíthető – a kihívás tehát még nagyobb. De nem lehetetlen megfelelni neki – ismét Jeles produkciójára utalnék, csendesen mellé helyezve a Platonovot.

Ha tovább folyik a semmitmondás, a mellébeszélés – a színpadon is –, a „szövegkörnyezet" mostantól markáns jelentést fog tulajdonítani neki: a hazugságét. Könyvekben, filmekben a hazugság hazugságtartalma ellappanghat egy ideig, a színházban azonnal lelepleződik. Jó vagy sem, teljesen mindegy: aki semmitmond, hazudik. Semmitmondani, hazudni persze nemcsak operettel, musicallel, hanem Shakespeare-rel, Molière-rel, Mrozekkel is lehet – óvnám az alkotókat attól, hogy a darabválasztással megnyerni véljék az érvényes önkifejezésért folytatott harcot. Mert az majd csak utána kezdődik.

Mindent egybevetve: jó évadnak nézünk elébe. A kritikának bizony össze kell kapnia magát, előrántani régi reflexeit, olvasni a szavak mögött, értelmezni a néma jeleneteket, megfejteni és – verbális szakma lévén – verbalizálni az előadások üzenetét. Hivatásunknak megfelelve segíteni a színházat abban, hogy visszakússzon oda, ahol legjobbjai tartottak a rendszerváltás előtt: az érvényes társadalomkritika platformjára.

Bizonyosan akadnak, akik arra vágynak, hogy éppen ez a karakter vesszen ki végleg a színházból. Csak remélhetem, hogy amit ők szeretnének helyette, az is *az*. És a tartalmán majd vitatkozni fogunk.

A kiáltványhoz szenvedélyesen vonzódó Artaud akkor is kiáltványstílusban fogalmazott – „kell, legyen, igenis" –, amikor tanulmányt írt. Álljon itt – „with no comment" – ennek s az összes fentinek illusztrálására egy csúsztatás nélkül aktuális szöveg 1937-ből:

„Most, hogy maga az élet van kihalóban, annyit beszélnek civilizációról meg kultúráról, mint eddig még soha. Korunk általános csüggedése éppen azzal magyarázható, hogy minden eresztékében recseg-ropog, összeomlani készül az élet, és különös, de korántsem véletlen, hogy épp mostanában támadt fel egy olyan kultúra kultusza, amelynek soha semmi köze nem volt a valódi élethez, sőt, éppen hogy az élet megzabolására törekszik.

Mielőtt kultúráról esnék szó, fontoljuk meg, hogy az emberek éhesek, éskisebb gondjuk is nagyobb a kultúránál; egyesek mégis mesterségesen akarják az éhségről a kultúrára terelni a figyelmet.

Nem azt a fajta kultúrát akarom védelembe venni, amely soha senki válláról nem vette le a jobb élet és az éhség gondját. Sokkal sürgetőbbnek tartom, hogy az úgynevezett kultúrából olyan eszményeket fejtsünk ki, melyeknek életképessége az éhség erejével egyenértékű.

FOTÓ: ILOVSZKY BÉLA

„Jeles András előadása nagyon is állított valamit"

Mindenekelőtt arra van szükségünk, hogy éljünk, meg arra, hogy higgyünk abban, ami éltet és abban, hogy egyáltalán éltet valami. Hogy az a valami, ami énünk titokzatos belsejéből fakad, nem támad szükségképpen örökkön-örökké az éhség durva indulatával ellenünk. (...)

Hinni kell a színházban megújuló élet értelmében, s abban, hogy ily módon az ember félelmet nem ismerve meghódíthatja és létrehozhatja a *még nem létezőt*. Mindaz, ami még nem létezik, létrejöhet, csak az kell hozzá, hogy ne elégedjünk meg többé a puszta megfigyeléssel, többek akarjunk lenni puszta érzékszerveknél."

Csáki Judit

EMLÉKEZÉS ÉS TÖRTÉNELEM

Századunkban, miután a múlt nemzedéki átörökítése közel sem zavartalan – a tradíciók sorsáról nem beszélve –, az emlékezet bajba kerül, vagy egyenesen megbetegszik. Az emlékezés probléma lesz és feladat: nehéz lecke.

A történések ugyanis sokszor úgy mennek végbe, mint egy explózió – szilánkok maradnak utánuk az emberekben. Repeszek, amelyek „jóvoltából" a kiújuló fájdalmaknak köszönhetően marad fönn az emlékezet, habár diaszpórikusan, de múlt, a maga megközelítő egészében nem őrződik meg.

A múltnak ez a diaszpórikus utóélete pedig nemcsak az emlékezetet veszélyezteti, hanem ezzel összefüggésben az egyszerű emberi érintkezést is. Ha azt mondjuk: „nem tudhatjuk, hogy kivel állunk szemben", ez lényegében azt jelenti, hogy nem ismerjük a másikban megtestesülő múltat, mert még azoknak a múltja sem közös, akik se földrajzilag, se szociális értelemben nem éltek egymástól távol. Ahhoz, hogy az emberek valóban érintkezni tudjanak, félelmek és gyanakvások nélkül, múltaknak kellene egymással szót érteni, s azoknak nincs mindig közös anyanyelvük.

A történelem ideje nem emberléptékű, és hiába mutatják ki történészek a struktúrák viszonylagos állandóságát, amit az emberek átélnek, az sokkal inkább a diszkontinuitások sorozata. S ezért sokan maradnak magukra saját múltjukkal vagy múltjaikkal.

A múlt nem jól tűri a többes számot. Csakhogy amikor egyetlen emberöltő alatt a múlt többször kerül radikálisan új megvilágításba és nem az *értelmezések*, hanem a következmények felől, akkor a változó, vagy változásra kényszerülő tekintetek nem ismerik fel benne a rájuk utalót, enélkül pedig a jelen is elveszti valószerűségét. Az emberek tudatának belső árama így el-elakad.

Mindenki csupa múlt; annak egy embernyi, élő darabja. De *melyik* múltnak, avagy a múlt melyik szegmentumának? S mert ez a kérdés a legkevésbé sem alaptalan, fölerősödik a másik ember szfinx jellege, de bajba kerülhet önismeretünk is. Az ember belső időtudatában keletkezhetnek olyan örvények, amelyek visszahúzzák egy régebbi idősíkba, mert egyetlen történés is úrrá lehet a tudaton oly mértékben, hogy nem képes követni azt, ami már utána történt. S ilyenkor érezheti úgy, hogy partra sodródott, nincs keresnivalója a mások számára létező jelenben, mert az a valóság, amely körülvesszi, számára már nem eleven többé. Az emlékezetben ilyenkor hasadások keletkeznek, s múlt helyett inkább egymásra rétegződő múltakról kellene beszélnünk. Ráadásul vannak múltak, amelyek mégcsak egymásra rétegződni se tudnak, mint a geológiai rétegek. Ha azokhoz mégis hasonlatosak, csak annyiban, amennyiben mozgásaik tektonikusak, s ezért kikezdik az életvilág bizonyosságait, megrepesztik annak védelmező burkát, avagy szét is repesztik azt.

Életvilágnak ugyanis a másokkal megosztható és megosztott világot nevezzük, ahol lehetséges a kölcsönös megértés. Itt minden természetes valóságként van adva számunkra, nem működnek a külvilág létét érintő kételyek, nem merül föl annak lehetősége, hogy a világ más is lehet, mint ahogy mindennapi tapasztalainkban megjelenik. Ezt a természetes beállítottságunkat nem adjuk fel, míg azt át nem töri egy sokkélmény. Ennek az életvilágnak az idejében otthon vagyunk, itt embertársaim megosztják velem a megértés és cselekvés interszubjektív világát.

Csakhogy a huszadik században aligha lehet egy életet úgy leélni, hogy valamely sokkélményre sor ne kerülne, s ezáltal meg ne repedne az életvilág burka, amely attól is megóvott, hogy a múlt és az emlékezés számunkra egyáltalán probléma legyen. Olyan élményekre gondolok, amelyek megbetegítik az emlékezetet és ezáltal akadályozzák a jelen befogadását is.

Mindez nem jelenti, hogy már ne lenne életvilágunk – inkább arról van szó, hogy az is többes számban jelenik meg. Az emberi lelket pedig súlyosan érinti, ha összeegyeztethetetlen életvilágokban kell élnie egy emberöltő alatt.

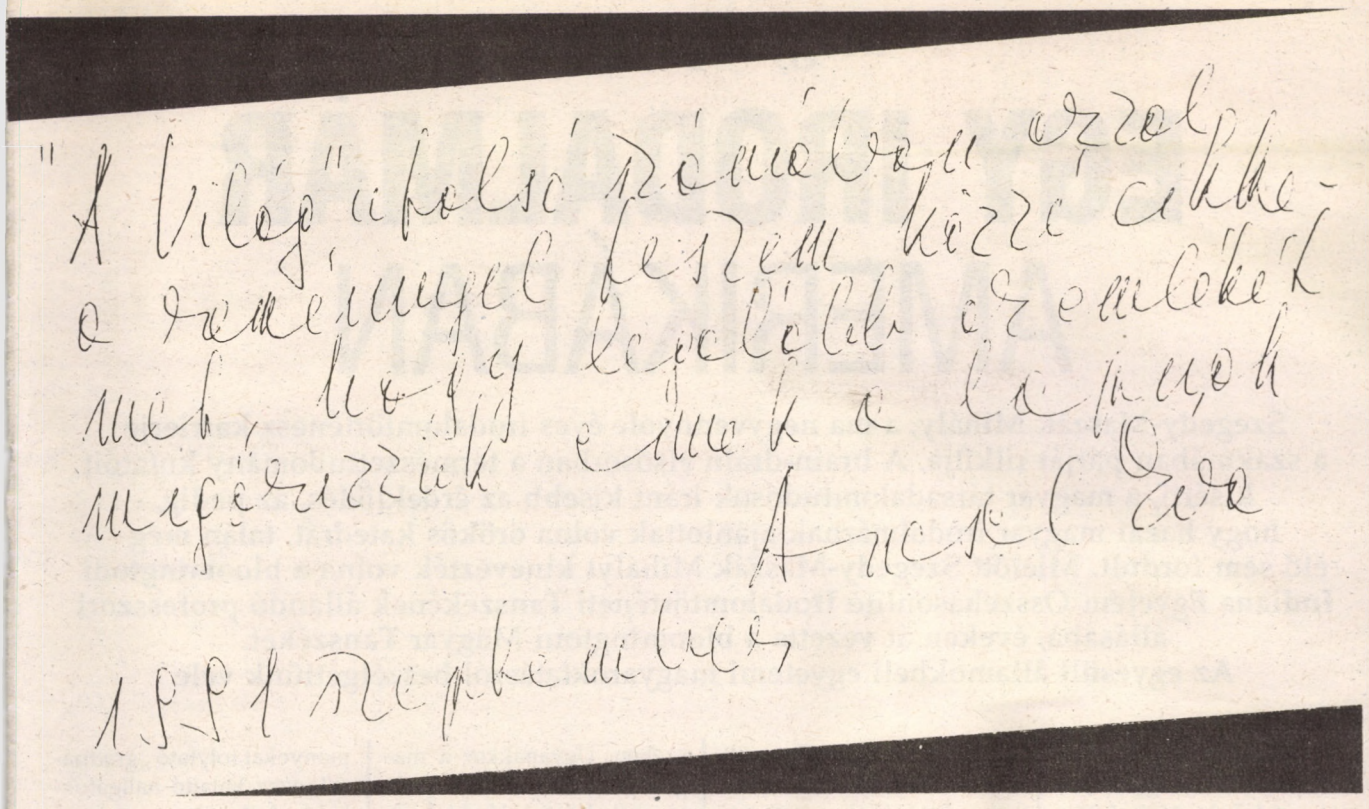
Van életvilágunk, mert az a legabszurdabb körülmények között is létrejöhet. Tapasztalainkat előbb-utóbb bármely infernális színhelyen megerősítik mások tapasztalatai, mindenhol kialakul egy interszubjektív világ. Ki ne tudná, hogy mindenhol – Auschwitztől Kolimáig – voltak újoncok, akiknek sajátos nehézségekkel kellett

Megalakult

és 1991 októberében nyitja meg kapuit a Magyar Fotográfiai Múzeum, amely minden magyarországi vonatkozású fényképet, negatívot, fotós használati eszközt, dokumentumot gyűjt kortól, témától, egyéb megkülönböztetéstől függetlenül. Ez a múzeum az első, mely nem állami dotációból, hanem egy alapítványi tőke kamataiból tartja el magát. Kérjük a fényképezés sorsát szívükön viselők segítségét! Képeiket, fotós tárgyaikat bízzák a múzeumra, s ha lehet, támogassák a múzeumot fenntartó Magyar Fotográfiai Alapítványt: Budapest Bank, 208-25135

(Magyar Fotográfiai Múzeum: 1054 Budapest, Báthori u. 10. 131-3147)

KÖSZÖNJÜK

megküzdeni, éppen azért, mert újoncként *még* nem értették, amit a többiek már értettek. Nem érthették például azt a hierarchiát, amely különös „ranghoz" juttatta a közönséges bűnözőket, akik előjogokhoz juthatták a többiek képest. Az újoncok jobbára beletanulnak abba, amibe muszáj beletanulniuk, de ez nem jelenti, hogy az ember minden további nélkül képes átlépni egyik életvilágból a másikba.

Valamikor talán – sőt bizonyára – mindenki számára volt egy elsőként megtapasztalt életvilág, de ha egyszer annak bizonyosságait és védettségét kikezdte a történelem, nem egykönnyen keletkezik újjá – hacsak nem önvakítás, öntompítás árán.

A megsemmisített Drezdának voltak véletlen túlélői, ha elenyésző számban is. Átköltözhettek a földgolyó egy másik tájára, ahol otthont alapíthattak – újraszülethetett körülöttük egy új életvilág, a korábbihoz hasonló, de a kikezdhetetlen bizonyosság többé már nem jellemezhette azt.

Az is lehetséges, hogy valaki, mint Kurt Vonnegut könyvének hőse, Billy Pilgrim eredeti otthonába tér haza, miután Drezda megsemmisülését amerikai katonaként német hadifogságban élte túl. De lehet-e minden élmény után „haza menni" és újra otthon lenni? Ez csak akkor lenne talán lehetséges, ha ott, a régi szűkebb és tágabb értelemben vett otthonban egész múltjával, azt másokkal megoszthatóan. Enélkül idegen lesz – *lelkileg emigráns*, aki az időben nem tért haza – ahogy az író jellemzi; „az idő utasává válik." Egyszerre jár gyalogszerrel az 1944-es Németországban és vezeti egyidejűleg Cadillac kocsiját az 1967-es Amerikában. Tudatában az új városközpont építésére előkészített terep Ohio államban összekapcsolódik a holdfelszínhez hasonló Drezda képével a pusztulás után. Mert aki egyszer sóbálvánnyá lett a pusztulás láttán, annak számára útvesztővé válhat az idő. S az megérti, mint Billy Pilgrim: merő illúzió itt a Földön, hogy az egyik pillanat úgy követi a másikat, mint a zsinórra felfűzött gyöngyszemek, meg hogy ha egyszer elszállt egy pillanat, akkor az örökre távozott.

Nem kell azonban elszakadni a valamikori otthonból, nem kell infernális helyzetbe kerülni, hogy a múltak földmozgásai súlyosan érintsék az embert, aki azt megéli.

Nem tudjuk, hogyan élték meg a túlélők Robespierre és a többiek lefejezését, Napóleon császárrá koronázását, mint ahogyan azt sem, hogy mit éltek át azok, akik valaha hosszú órákat álltak sorba a moszkvai mauzóleum előtt, hogy lássák a bebalzsamozott zsarnokot, mit éltek át, amikor megtudták, ki is volt a bálványuk.

A múlt utóélete diaszpórikus, ezért nemcsak az emberek emlékezetében, hanem az életükben is más-más nyomot hagy ugyanaz a múlt – és nem egyformán éri utol őket.

Mi emberek az eseményeket éljük át, s nem ama kvázi mozdulatlan történelmet, amely Fernand Braudel, a nagy francia történész szerint csaknem kívül van az időn. Nem érzékelhetjük ezt a mélyben zajló, lassú ritmusú történelmet – az nem lévén emberéletünkhöz és annak idejéhez igazított –, hanem azt a gyors, rövid és ideges oszcillációjú történelmet éljük meg, amely a felszínen zajlik. Mi pedig ott utazunk – ugyancsak Braudel szerint – a hajók legrészegebbikén, a kortársi bárkán.

Ha nem is a történelmet éljük meg, élményeink hozzátartoznak egy kor megértéséhez, mert nincs szó arról, hogy ne lenne jelentősége az eseményeknek, amelyekben részt veszünk, vagy amelyek utolérnek. Ha az esemény semmi, akkor a holtak és élők tetteikkel együtt ugyancsak semmivé válnak; marad numerikus funkciójuk a növekedési kvótákban, a természeti és a háborús katasztrófák „eredményeiben".

Azt is tudjuk, hogy az emberek történelmi kataklizmák érintettjeiként nem egykönnyen tudják „elmesélni" azt, amit átéltek, nem mintha elvesztették volna elbeszélő képességüket, hanem az élmények lettek nem éppen elbeszélésre termettek. És mégis nélkülözhetetlen a krónika, mert nélküle veszélybe kerül az emlékezet. Ami másokkal nem megosztható, az elveszti valószerűségét – ha az emlékezés magányos aktus marad, akkor elsorvadás fenyegeti.

S végül nem szabad elfelejteni, hogy az emlékezés erkölcsi feladat is, nem a legkönnyebbek közé tartozó.

Ancsel Éva

Magyar program

EGY IRODALMÁR AMERIKÁBAN

Szegedy-Maszák Mihály, a ma negyvennyolc éves irodalomtörténész karrierje a szakmában párját ritkítja. A brain-drain elsősorban a természettudomány kutatóit kísérti, a magyar társadalomtudósok iránt kisebb az érdeklődés, az pedig, hogy hazai magyar irodalmárnak ajánlottak volna örökös katedrát, talán még elő sem fordult. Mielőtt Szegedy-Maszák Mihályt kinevezték volna a bloomingtoni Indiana Egyetem Összehasonlító Irodalomtörténeti Tanszékének állandó professzori állásába, éveken át vezette a bloomingtoni Magyar Tanszéket. Az egyesült államokbeli egyetemi magyaroktatásról beszélgettünk vele

– Az Amerikai Egyesült Államokban hány egyetemen vagy felsőoktatási intézményben lehet magyar nyelvet és irodalmat tanulni? Igaz-e, hogy Bloomingtonban, az Indiana Egyetemen működik a legnagyobb magyar tanszék?

– Néhány egyetemen időszakonként folyik magyar oktatás, mely hol megszűnik, hol újra beindul, de állandóan működő magyar tanszék csak két helyen található Észak-Amerikában. Az egyik a kanadai Torontóban, a másik az Egyesült Államokban, Bloomingtonban. Az USA-ban tehát a bloomingtoni nem a legnagyobb, hanem az egyetlen magyar tanszék. Az úgynevezett Hungarian Chair az urál-altaji tanszéken belül működik, ahol az uráli nyelvcsaládhoz tartozó más finnugor nyelveket, így például észtet és finnt, illetve altaji nyelveket, például tibetit és üzbégeket is tanítanak. A többi nyelv oktatását az urál-altaji tanszék vezetője irányítja, egyedül a magyar program működik saját vezetővel, önálló egységként. Urál-altaji tanszék is csak ez az egy létezik az Egyesült Államokban, ezért az amerikai hatóságok nemzeti szempontból különösen fontosnak tartják ezt az intézményt.

– Hány hallgató jár Bloomingtonba?

– Erre nem könnyű válaszolni. A magyar és amerikai felsőoktatási rendszer eltérő, s nehéz megállapítani a hallgatók számát. A diákok különböző tanszékek órái közül választhatnak. Így például egy kelet-Európával foglalkozó történészhallgató vagy néprajzos is tanulhat magyart az urál-altaji tanszéken. Ugyanakkor a magyarprogram oktatói más tanszékeken is előadnak. A magyar tanszék vezetőjeként például az egyetem keretein belül működő Orosz és Kelet-Európai Intézetben, sőt az Összehasonlító Irodalomtörténeti Tanszéken is rendszeresen tanítok. Körülbelül ötven-hatvan lehet a magyart valamilyen formában tanuló hallgatók száma. De hozzá kell tennem, hogy maga a Hungarian Chair szinte kizárólag csak a már valamilyen fokozattal rendelkező, legalább három éve egyetemi tanulmányokat folytató „graduate", azaz haladó hallgatókkal foglalkozik.

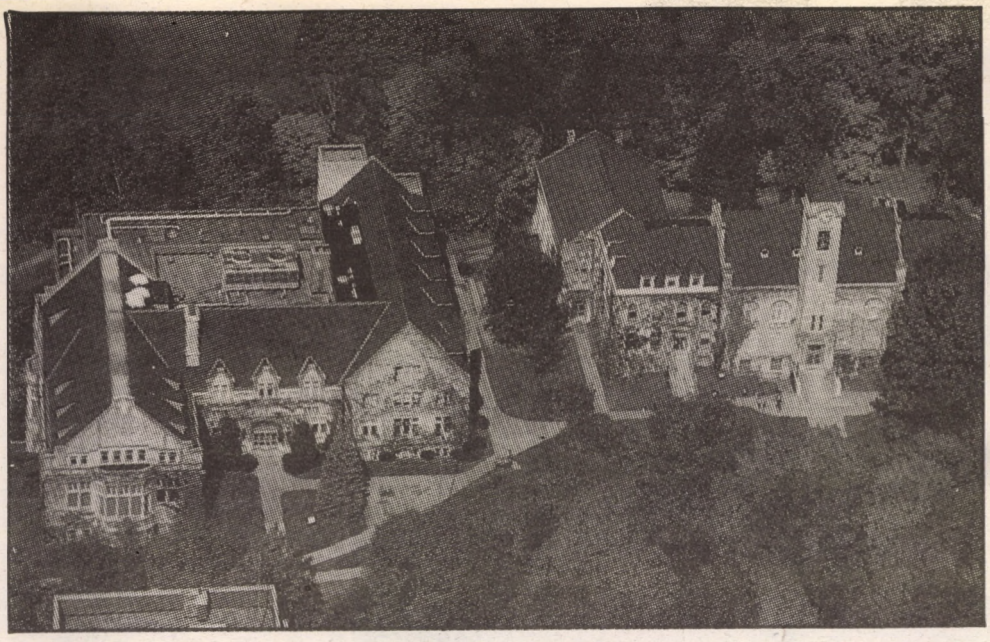
– Hány oktatója van a magyar tanszéknek?

– Általában öt-hat. Jelenleg ketten oktatnak nyelvészetet (nyelvtant, nyelvtörténetet, illetve finnugrisztikát), egy professzor magyar történelmet. Van egy nyelvtanárunk – néha kettő, ők mindig Magyarországról jönnek –, s jómagam tizenkilencedik és huszadik századi magyar irodalmat és művelődéstörténetet adok elő. Ezen kívül időnként más magyar, illetve amerikai

„A diákjaimmal rendszeresen olvastatok kortárs irodalmat"

FOTÓ: KRISTA GÁBOR

A bloomingtoni Indiana Egyetem

származású oktatókat is felkérünk egy-egy kurzusra.

– *Kik választják a magyar nyelvet?*

– A diákok egy része magyar származású, de ezeknek a száma évről évre csökken. Jelenleg az összes hallgató körülbelül egyharmada tartozik ide. A többieknek nincsenek magyar felmenőik – az egyik hallgatóm például szlovák származású –, s igen különböző okokból veszik föl a magyart. Akad olyan köztük, aki a híres bloomingtoni zeneiskolában tanul – ez Amerika egyik legnagyobb zeneiskolája, ahol a Kodály-módszert is oktatják –, s szükségét érzi, hogy megismerkedjék a magyar nyelvvel. Jelenleg is van egy ilyen hallgatóm: énekesnőnek készül, repertoárjában Bartók-művek is szerepelnek, s bár már most is jól tud magyarul, az egész kultúrát meg akarja ismerni. A történészhallgatók közt vannak akik Kelet-Európára szakosodtak, s mivel a források egy része csak magyar nyelven hozzáférhető, kénytelenek ezen a nyelven is megtanulni. Egyik legjobb tanítványom, a texasi Jeff Pennington, az erdélyi magyar evangélikusok tanulmányozását választotta feladatául. Remekül megtanult magyarul, s egy évet Kolozsváron töltött, amerikai ösztöndíjjal. Bár az összehasonlító irodalomtörténetet hallgató diákok többsége a spanyol, német vagy francia irodalmat tanulja, köztük is akad néhány, akinek a magyarra esett a választása. Ezen kívül közgazdászok, a szintén nagyon jó nevű Business School hallgatói közt is vannak, akik kelet-Európa iránt érdeklődnek, s néhány politológia, nyelvész vagy néprajz szakos is vesz föl magyar órákat.

– *Hány hallgató tanul magyarul például az irodalom kedvéért?*

– Az összehasonlító irodalomtörténet szakon általában négy-öt diák. A történészhallgatók és a politológiát tanulók száma magasabb, tíz körül van, s négyen-öten lehetnek azok, akik a zene, a közgazdaságtudomány, a nyelvészet, illetve a néprajz miatt választják a magyart. Vannak független hallgatók is, akik nem kurzusokra járnak, mivel ezeket már elvégezték, hanem speciális órákat vesznek föl. Velük egyénileg foglalkozik egy-egy tanárunk. Egyikük, Greg Nehler, idén védte meg doktori értekezését Babitsról. Magam egy félévben két vagy három kurzust tartok, egy-egy ilyen kurzuson általában húsz körül van a hallgatók száma.

– *Az előadások milyen nyelven hangzanak el?*

– Az oktatás angol nyelven folyik, kivéve természetesen a nyelvórákat. A nyelvoktatás háromszintű: alap-, közép- és felsőfokú csoportokat indítunk.

– *Hányan jelentkeznek általában alapfokú nyelvoktatásra, s hányan jutnak el a középfokig?*

– Alapfokra körülbelül tízen, s többnyire hat-hét diák jut el közülük a középfokig. A lemorzsolódás általában kicsi: akik belefogtak, többnyire meg is tanulnak magyarul. Egyrészt sajnálnák a befektetett és elfecsérelt időt, másrészt az egyetem anyagilag is arra ösztönzi a hallgatókat, hogy a megkezdett tanulmányokat fejezzék is be. Az urál-altaji szakos hallgatók kilencven százaléka elvégzi a szakot.

– *Mivel az előadások angolul folynak, nem fordulhat-e elő, hogy valaki mégsem tanul meg magyarul?*

– Nem, hiszen a meghirdetett kurzusokra csak három év nyelvtanulás után jelentkezhetnek. Ekkor egy tézist kell írniuk, amely ugyan szintén angol nyelvű, ám a magyar nyelv ismerete elengedhetetlen, mivel magyar műveken, forrásokon alapul. Amíg a nyelvet tanulják, mindennap van egy kettős órájuk, de ha valaki ezt kevesli, akár napi háromnégy nyelvórát is felvehet. Így három év alatt többnyire jól megtanulnak a diákok magyarul.

– *A haladó diákok számára hozzáférhető-e a magyar szépirodalom?*

– Az Indiana Egyetem központi könyvtárának magyar gyűjteménye amerikai viszonylatban is jelentős, de a Magyar Tanszéknek is van saját gyűjteménye. Ezenkívül az Indiana Egyetem 1990 végén létrehozott egy új kutatóközpontot, a Magyar Intézetet, s ennek részére máris két magánkönyvtárat sikerült megszereznem. Szathmáry Lajos chicagói könyvtárának egy része, illetve nemrég elhunyt nagybátyám, Szegedy-Maszák Aladár volt washingtoni nagykövet magyar vonatkozású amerikai könyvekből álló magánkönyvtára került így az intézethez. A hallgatók hozzáférhetnek a magyar szépirodalmi művekhez, s én a diákjaimmal rendszeresen olvastatok is kortárs irodalmat, Esterházyt, Nádas Pétert. A diákok önképzőköre, a Magyar Kulturális Egyesület is sokat tesz a mai magyar kultúra megismertetéséért. Ezt a szervezetet anyagilag s szellemileg a magyar tanszék támogatja. Felolvasásokat, irodalmi esteket tartunk, filmeket mutatunk be. 1988-ban világhírű művészek léptek föl azon a hangversenyen, amelyet az erdélyi magyarok megsegítésére rendeztünk. A tekintélyes bevételt a református egyháznak adtuk át. A diákok tehát saját maguk is terjesztik a magyar kultúrát.

– *Az egyetem elvégzése után mihez kezdenek magyartudásukkal? Akad-e a volt diákok közt, akiből hungarológus lett vagy műfordító?*

– Igen, az egyik hallgatóm, Judith Barnes számos Nádas-novellát fordított már le. Egy másik diák a Duna-konföderációs elméletekből írta a doktori disszertációját, s miután a doktorátust megszerezte, történésztanárként helyezkedett el az egyik kisebb egyetemen. Az ő esete egyébként újra fel-

FOTÓK: KRISTA GÁBOR

Szegedy-Maszák Mihály. „Szeretném látni, többéves külföldi tapasztalatom alapján hozzá tudok-e járulni a hazai irodalomoktatás és -kutatás átalakításához"

színre hozta a régi ellentéteket, melyek korábban is jellemezték a magyar tanszék és a történeti tanszék viszonyát. A disszertációban a hallgató Kossuthot liberális politikusnak nevezte, s ezzel a doktori bizottság egyik tagja, egy idős szerb származású történész nem értett egyet. Mivel a szóban forgó egyetemi tanár nem tud magyarul, s így Kossuth műveit sem ismerheti, sikerült meggyőznöm, hogy lépjen vissza, s az új összetételű bizottság aztán elfogadta a dolgozatot.

– A kelet-európai változások következtében nőtt-e az érdeklődés a magyartanulás iránt?

– A szeptemberben induló szemeszterre nyolc-tíz új hallgató jelentkezett, de ennek részben az az oka, hogy számos egyetemen megszűnt a magyar oktatás. Az Egyesült Államokban korábban ugyanis elsősorban azért részesítették támogatásban a magyartanítást, a magyar programokat, mert Magyarország a másik táborhoz tartozott. A fordulat után viszont ezek a források sorra elapadtak.

– Az USA-nak 243 millió lakosa van, s egyetlen urál-altaji tanszéke, ahol összesen ötven-hatvan diák tanul magyar nyelvet és irodalmat, ám közülük sem mindenki a tanszék hallgatójaként. Hogyan lehetne nagyobb érdeklődést kelteni?

– Azt hiszem, hogy nagyon nehéz volna. A hallgatók ugyanis nem csupán azért tanulnak egy nyelvet, mert érdekli őket. Amikor kiválasztják, felmérik, hogy az egyetem elvégzése után milyenek az elhelyezkedési lehetőségek. Magyar szakosok számára viszonylag kevés állás kínálkozik. Ezen kívül, az amerikai magyarság nemzedékváltást él át, és vitathatatlan, hogy az 1956-ban eltávozott magyarok jobban ragaszkodnak magyarságukhoz, mint a már kint született következő nemzedék tagjai.

– A bloomingtoni magyar tanszéknek nem az oktatás az egyetlen feladata. Különösen a Magyar Intézet létrehozásáig a hungarológiai kutatás egyik központjaként működött az Egyesült Államokban.

– Igen, a volt hallgatók kutaómunkáját is a magyar tanszék irányította, s a tudomány legújabb eredményeit összefoglaló konferenciát is számos alkalommal rendezett a tanszék. 1989-ben összehívtuk a magyar témával foglalkozó amerikai, már felsőbb szintű tanulmányaikat folytató „graduate" diákokat. Ennek a kongresszusnak köszönhető, hogy ma az urál-altaji tanszéken dolgozik egy tehetséges fiatal amerikai nyelvész, akinek a létezéséről korábban nem is tudtunk. 1990-ben is elsősorban amerikai résztvevőkre számíthattunk, mivel a konferenciát az amerikai magyarok nemzeti azonosságtudatának kérdéséről rendeztük. Közel harminc előadás hangzott el, az előadók közt voltak irodalmárok, művelődéstörténészek, zenetörténészek, kultúrantropológusok, még természettudósok is. Teller Ede is előadást tartott, első alkalommal vett részt magyar közreműködéssel szervezett konferencián, mivel korábban politikai fenntartásai távolmaradásra késztették. Az 1991-ben megrendezett konferencia középpontjában a huszadik század eleji magyar kultúra átértékelése állt. Erre meghívtuk a Magyar Tudományos Akadémia alelnökét, Újfalussy Józsefet, valamint Németh G. Béla irodalomtörténész professzort is. E konferenciák anyaga Magyarországon is hozzáférhető lesz, mivel a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság folyóiratában, a Hungarian Studies-ban fognak megjelenni.

– Ennek a folyóiratnak ön a főszerkesztője. Az utóbbi éveket azonban Bloomingtonban töltötte. Nem nehezítette meg ez a lap szerkesztését?

– Sajnos, bizonyos szempontból könnyebb a lapot az Egyesült Államokból szerkeszteni, ugyanis Bloomingtonból sokkal könnyebb nyugati hungarológusok kéziratait megszerezni.

– Rá lehet-e venni a magyarságtudomány kutatóit, hogy egynél többször közreműködjenek az Akadémiai Kiadónál immár hároméves késéssel megjelenő folyóiratban?

– Noha ez meglepő, igen. Mivel a Hungarian Studies a hungarológusok nemzetközi szakfolyóirata, a kutatók a késedelmes megjelenés ellenére is ide továbbítják a kéziratokat. Az alapvető nehézséget inkább abban látom, hogy az Akadémiai Kiadó nem képes az idegen nyelvű kiadványokat értelemzavaró hibák nélkül megjelentetni. Ez nemcsak a Hungarian Studies esetében van így, s emiatt egy rangos, nemzetközi sorozatot, az Európai Nyelvű Irodalmak Összehasonlító Történetét sajnos el is kellett venni a kiadótól.

– Az a hír járja, hogy ön az új tanévtől fogva megválik a bloomingtoni magyar tanszéktől. Ki lesz az utódja?

– Vendégprofesszorként Pléh Csaba nyelvész-pszichológus tanít Bloomingtonban az 1991–92. tanévben, de az Indiana Egyetem kérésére továbbra is meghatározó szerepet kell vállalnom a magyar oktatás irányításában. A bloomingtoni Összehasonlító Irodalomtörténeti Tanszéken állandó professzori állást kaptam, most azonban Budapesten fogok tanítani. Szeretném látni, többéves külföldi tapasztalatom alapján hozzá tudok-e járulni a hazai irodalomoktatás és -kutatás átalakításához.

Kádár Judit

HONANYÁK?

A haza üdvéért munkálkodó „honatya" és a házitűzhelyt őrző, a család fejét rendelt időre friss vacsorával váró hitves képe annak a falvédő-világképnek a rekvizitumai, melyet némely tömegtájékoztató eszközök és műsorok olyan büszkén erősítenek

Itt van az ősz, újra üléseznek a parlamentben a „honatyák", ahogy őket a magyar tömegtájékoztatás csikorgó kedélyességgel nevezi. A Tisztelt Házból jelentkező tudósítók kötelezőnek éreznek némi mikszáthi derűt, ha a törvényhozó testületről beszámolnak. Nem zavarja ebben őket a kevés számú képviselőnő jelenléte sem. Igaz, most kevesebben vannak, mint a pártállam idején, amikor a százalékokra is előzetesen ügyeltek, s ha egy parlamenti képviselő nő is volt, fiatal no meg kétkezi munkás, hát akkor egyenesen három káderpolitikai legyet ütöttek egy csapásra.

Szóval ha ülésezés folyik, törvényt hoznak, azt a „honatyák" teszik. A képviselőnők még jobban is járnak, ha elfelejtik őket, mint ha a kedélyeskedés újabb csavarásával „honanyáknak" emlegetik őket. Ez a szó ugyanis legföljebb az anyázást juttatja az élénk nyelvérzékű ember eszébe, mert ugyebár a múlt századba *honatya, honfi, honleány* ugyan volt, sőt még *honfibú* és *honderű* is, de *honanya* nem.

Ez a nyelvhasználat jól jellemzi azt a patriarchális világképet, melyet főleg a televízió politikai műsorai közvetítenek. A költségvetés vitájának napján az egyik riporter megkérdezte *Kónya Imrét*, mikorra rendelte a vacsorát, tehát milyen hosszú vitára számít. A kérdés alaposan mellétalált, hiszen a kérdezett honatya felesége is a parlamentben szorgoskodott.

A haza üdvéért munkálkodó „honatya" és a házitűzhelyt őrző, a család fejét rendelt időre friss vacsorával váró hitves képe annak a falvédő-világképnek a rekvizitumai, melyet némely tömegtájékoztató eszközök és műsorok olyan büszkén erősítenek. Boldogan mondanám, hogy a nőket a házitűzhely mellé utaló férfigőg, s az ezt komplementer módon kiegészítő női passzivitás már a múlté, de nem merem ezt állítani. Már csak azért sem, mert ezek és ehhez hasonló jelenségek szinte semmiféle tiltakozást nem váltanak ki a társadalom felét kitevő nőkből. Senkit nem háborít föl, hogy ha egy nő a nyilvánosság figyelmét is felkeltő karriert fut be, az első riporteri kérdés rendszerint arra vonatkozik, hogy képes-e így ellátni a családját, főz-e vacsorát, és mit szól a férje mindehhez. A parlamentben helyet foglaló női szakemberekkel beszélgetve az első kérdés általában családi állapotukat tisztázza; ha hajadon, elvált – nem csoda, szóval pótcselekvés a szakma, a politika, a karrier. Ha pedig férjes az illető, akkor a kérdéseket lásd mint fent. Egy ambiciózus, hivatásának élő nőtlen vagy elvált férfiról senki sem gondolja, riporteri kérdés, kommentár nem sugallja, hogy szenvedéllyel végzett munkája pótcselekvés lenne. Nők esetében ez szinte természetes.

Nem vált ki tiltakozást az álláshirdetések jó részének nemre szabott sztereotip volta sem. Pedig kreatív, magasan kavilifikált, jól fizetett munkára sokszor csak férfi munkaerőt keresnek, a nőkre szabott hirdetések megmaradnak a hagyományosan női szerepkörön belül, a titkárnő, gyermekgondozónő, takarítónő szűk palettáját csak az elegánsan hangzó „hostess" deríti fel némileg.

A nőkkel kapcsolatos viselkedés tétovaságát már a megszólítási, megnevezési formák felemássága is jelzi. A magyar nyelvvel hivatásból is foglalkozó írók, nyelvészek, nyelvművelők már több mint száz éve küszködnek az „úr" női párjának hiányával. A nagyobb európai nyelvekben a férfi–női megszólítási pár általában szélesebb körben használható, mint a magyar *asszony* vagy *hölgy*. A német *Herr* és *Frau* állhat megszólításként és említésként családnév és foglalkozásnév előtt is. A kisasszonyt jelentő Fräulein a hivatalos szóhasználatból kikopott. Müller urat tehát szólíthatom *Herr Müller*nek vagy *Herr Rechtsanwalt*nak (ha ügyvéd a foglalkozása), feleségét pedig *Frau Müller*nek vagy *Frau Rechtsanwältin*nek, ha ő is ezen a pályán működik. A Frau Müller kijár Müller hajadon húgának is, hiszen a családi állapot magánügy.

A Molnár család esetében a megszólítás már nem ilyen egyszerű. Molnár urat szólíthatom Molnár úrnak vagy

AZ AGRÁRSZÖVETSÉG FELHÍVÁSA

Hajdú-Bihar megye néhány települését 60 éve nem látott katasztrofális jégverés sújtotta. A területen a mezőgazdasági termények megsemmisültek, és óriási károk keletkeztek az épületekben is. A károk összege az előzetes felmérések szerint meghaladja az 500 millió Ft-ot.

A katasztrófa sújtotta lakosság megsegítésére az Agrárszövetség országos gyűjtést szervez. Az adományokból befolyt összegeket az illetékes önkormányzatok juttatják el a károsultakhoz.

Kérjük mindazokat a magánszemélyeket és vállalkozásokat, akik akarnak és tudnak a nehéz helyzetbe került embertársaiknak segíteni, adományaikat a **Mezőbank Rt.**-nél nyitott számlára postai utalványon fizessék be vagy utalják át.

A számla száma: 219-98911

Az utalványra vagy az átutalásra írják rá:

„A bihari jégkárosultak javára"

Egy „honanya" a parlamentben. – Ugrin Emese

foglalkozása alapján ügyvéd úrnak, feleségét pedig Molnárnénak, bár ez már egy árnyalatnyival udvariatlanabb, vagy ügyvédnőnek. A hajadon Molnár udvarias megszólítása már fejtörést okoz. Szólíthatom személytelenül „asszonyomnak" vagy „hölgyemnek", említőnévként azonban ez nem használható. A legkorrektebb, bár kissé hosszadalmas, ha a család- és keresztnevet együtt használjuk megszólításra, például „kedves Molnár Klára".

Így tulajdonképpen érthető, hogy nőket akkor is keresztnevükön szólítanak, amikor azt a helyzet vagy az ismeretség jellege nem indokolná. Amikor egy férfinak kijár a korrekt Molnár úr vagy ügyvéd úr megszólítás, pályatársa csak „kedves Klára", netán „Klárika" lehet.

Nem problémamentes a nők és a férfiak szakma szerinti említése sem. A magyarban csakúgy, mint az ismertebb európai nyelvekben, a férfit jelentő szó az alapalak, tehát az *orvos, újságíró, fodrász* stb. vonatkozhat a szakma női képviselőire is. Ha ezeket a szavakat halljuk, mégis elsősorban férfiakra gondolunk.

A nyugati világban a nők már évekkel ezelőtt kivívták jogukat a korrekt megszólításra és szakmai megnevezésre. Az Egyesült Államokban például a hatvanas években elfogadott egyenjogúsági törvény alapján korrigálták a szakmai nyilvántartást. Az 1975-ös kiadás következetesen kerüli a nemre vagy életkorra (pl. *liftesfiú*) való utalást. Több intézmény és szervezet csatlakozott ahhoz a törvény által előírt irányvonalhoz, mely tiltja a nőkre vonatkozó negatív sztereotípiák életben tartását, például az iskolai tankönyvekben, nyelvkönyvekben.

Európában pár évvel később következett be a változás. Bár az EG 1976. február 9-én állásfoglalást fogadott el a férfiak és a nők szakképzési, szakmai egyenlőségéről, az egyes országok csak később tettek lépéseket, hogy az egyenlőtlenségek nyelvi megnyilvánulásait is eltöröljék. Németországban például 1980-ban rendelkezett az új polgári törvénykönyv az álláshirdetésekben megnyilvánuló nemi megkülönböztetések megszüntetéséről. Franciaországban 1986-ban olyan szakmai listát vezettek be, amely az anyanyelvi bizottság javaslata alapján tartalmazza minden foglalkozásnév nőnemű alakját is. Ausztriában a Munkaügyi és Szociális Minisztérium felkérésére 1987-ben dolgozott ki *Ruth Wodak* nyelvészprofesszor és munkacsoportja egy nyelvészetileg megalapozott ajánlást a nők és a férfiak szakmai megnevezésére, megszólítására, az álláshirdetések mindkét nemet egyenlő esélyhez juttató megfogalmazására.

Magyarországon is itt lenne az ideje némi szemlélet- és stílusváltásnak. Évekkel ezelőtt közmondásokat kerestem a női és férfi viselkedés jellemzésére. Kiderült, hogy míg a magyar közmondáskincs rendkívül gazdag a nőkre, azon belül a fiatal lányokra, a férjes asszonyokra, az özvegyekre és az öregasszonyokra vonatkozó negatív vélekedést tükröző közmondásokban egyetlen férfiakra vonatkozó negatív sztereotípiát sem találtam. A „férfisoviniszta" szemléletnek tehát nagyon mély gyökerei vannak a magyar társadalomban. De ezek mégsem a megőrzésre méltó hagyományok közé tartoznak.

Huszár Ágnes

Kolozsvári Papp László

SZEGÉNY GAZDAGOK

A magyar igények könnyen kifejezhetők azzal, hogy minden. A lehetőségek inkább mutathatók

Az ember megtérvén rövid és csak néha-néha megalázó szabadságáról, elrúgtatásáról ez országból – fölnyerít! De hiszen a gazdagság, bőség, kínálat Kánaánjába érkeztem vissza! Első felbuzdulásában esetleg megereszt egy elhamarkodott *vivát*-ot is!

Előbbi fölnyerítésnek több előfeltétele van: az ember a volt szocialista országokba rúgtasson el rövid szabadságra, ha járt volt történetesen nyugati országban, igyekezzék elérni a teljes emlékezetkiesés jótékony állapotát, végül próbálja meg relativizálni a gazdagság szót.

Ehhez ad – reméljük – derűs útmutatást az alanti eszmefuttatás.

Sensitiv és egyéb susogó, ígéretes fantázianevű fogkrémek állnak száradó halomban az illatszertárak polcain, ám a magyar ember a tenger minden keserűségét egyesítő *Ocean*-t vagy a gyümölcsillatú hánytatót, fantázianevén *Pomorin Frucó*-t ejti szemérmes mosollyal (ha nézik), konok egykedvűséggel (ha nem nézik) a kosarába. Előbbi ára száz forint fölött – de vannak már forgalomban két-, háromszáz forintos fogkrémek is –, utóbbiaké se kevés; de a mosolytalan magyar ott még nem tart, hogy sóba mártott mutatóujjával mosson fogat. (Hatékony házirecept dédnagyanyáink korából.)

Tovább kutatva a magyar bőséget és választékot, mi mást is tehetnénk, minthogy kiálljuk a volt éjjel-nappal közért előtti sort – amikor ott jártam július végén, még volt ott sor –, s ezzel már be is jutottunk a (részben) Julius Meinl úr birodalmába. Itt szúrom közbe, hogy olvastam már Meinl Gyula néven is; de minden bizonnyal hálás lesz nekem a kiváló csemegekereskedő – hogy mennyire kiváló, az mindjárt kiderül –, ha úgy fordítom vissza a nevét magyar nyelvre, hogy megőrzöm a patinás, veretes latin végződést.

Nos, *Gyulus* szentélyében ébredünk rá csak igazán, hogy mi a jó kereskedés, vagyis az igények és lehetőségek pontos és érzékeny felmérése. A magyar igények könnyen kifejezhetők azzal, hogy *minden*. A lehetőségek inkább mutathatók. Gyulusék ezt nyilván pontosan felmérték, hiszen az új elektronizált vagy mi-a-csodázott boltjukban minden kapható, ami magyar húsárugyárak és egyéb élelmiszer-termelő egységek raktárán nagyjából megtalálható. Aki pedig Meinl-specialitásra vágyik, az vegyen Mozart-golyóbist: a nagyobbik – elég kicsi – doboz 620 forint (július – meinl – végén). Az ember veheti, s az őrülteket jellemző hahotát hallatva már távolodhat is szerzeményével tetszés szerinti irányokban, a Nagykörút vagy a Rákóczi út vonalában. Az utóbbit azért ajánljuk, mert a Keleti pályaudvar, ahol találkozhat egy szemből jövő mozdonnyal, közelebb van, mint a Nyugati.

Ami pedig a Mozart-golyókat illeti, nos, régen gurul az már odaát, miért ne gördült volna be hozzánk? A Kennedy-sótartót úgysem képes fölülmúlni semmi! A fiatalabb nemzedék kedvéért: az 1963-as elnökgyilkosság után Amerikában Kennedyt mintázó sószórókat hoztak forgalomba. A só azokon a lyukakon patakzott, melyek pontosan azokon a helyeken voltak, ahol az elnökbe belefúródtak a golyók.

Mit hozott akkor honunkba Meinl Gyulus? Nyilván adózóképességet, s a Cöcöm-technikát, miszerint a beszerzett kettőnyolcvanas, alias ló-, alias lecsókolbász árát részletesen ráírja a gép egy papírszeletre, mely ráöntapad magára a porcogós, csontszilánkos, szálanként változó minőségű termékre. (Akkor a legjobb, ha már ráncosodik, de még nem romlott – létezik egy ilyen kb. háromnapos intervallum a megfigyelők szerint. Értsd: munka nélküli kubikos és fiatal humán értelmiségi.)

Gyulus azonban csak átmeneti példa a magyar gazdaság tanulmányozásában. Hiszen nem csupán a Meinl boltban nem számítanak a magyar fizetőképes keresletre.

Nőm azzal ébreszt délutáni félszendergésemből – ilyenkor szoktam kigondolni *A Világ*-nak szánt cikkeimet –, hogy menjek vele Puma cipőt vásárolni. Fel hát a kitűnő Deák téri szakboltba. Hát nem ott pironkodik jó pénzért mind a három pár Puma-cipő, melyek közül válogatni lehet, ott a *szakboltban...?* Van eszükben behozni! Na ilyenkor jó az emlékezetkiesés, ami nálam nincs, fölrémlik ugyanis az amszterdami török, aki bóvlira szakosodott, s a budapestinél néhány ezer százalékkal nagyobb áruválasztékot kínál a külvárosban. De említhetném a párizsi kelet-ázsiait (hongkongi, szerencsésebb és élelmesebb vietnami, koreai – dél), a genfi tamilt vagy a frankfurti arabot.

Ó, a mi szegény kirakatgazdaságunk!

Ó, a beáramló, a lágy semmit, anyagi tehetségünket ideoda kavargató kereskedelemben-működő tőke!

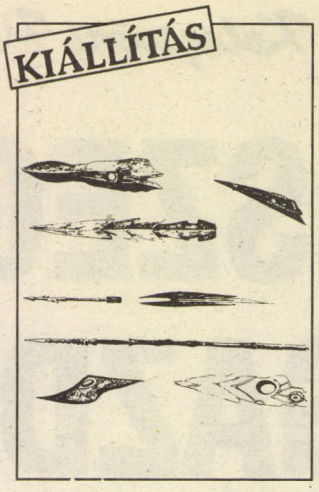
FILM

The Doors (amerikai) – Oliver Stone filmje vászonra varázsolja Jim Morrisont, a rocktörténet egyik legendás halottját: a lehetetlen megkísértése

Gyertek el a mennyországba (amerikai) – Alan Parker filmje egy Amerikában élő japán család kálváriájáról: Pearl Harbor, internálás, idegengyűlölet

KIÁLLÍTÁS

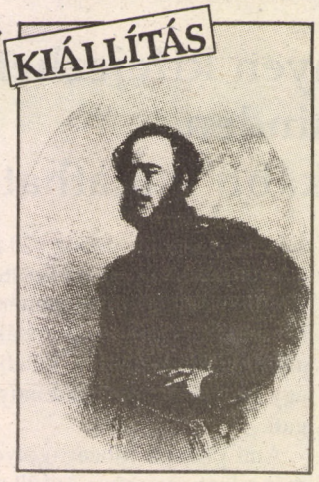

„A legnagyobb magyar" (Budavári Palota) – 200 éve született Széchenyi; tevékenysége, szelleme 140 éve hivatkozási alap, példa

Pólya Zoltán: Lóversenyzés (Duna Galéria, szept. 15-ig) – E fotókat a lovak nagy barátja, István gróf is szívesen nézegette volna

KIÁLLÍTÁS

Marie Foley (Lajos utcai kiállítóház) – Kortárs ír szobrásznő; kelta hagyományok

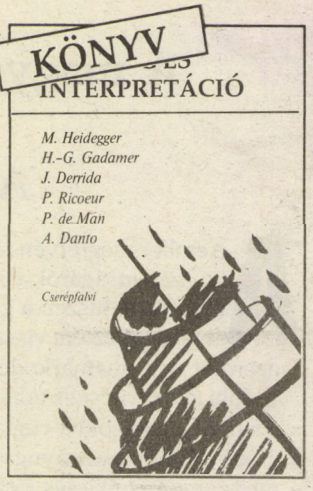

Oszcilláció (Műcsarnok) – Szlovák és magyar képzőművészek közös tárlata Komárno után Budapesten: közeledni kötelező

Amatőr fotók a századfordulón (Salamon-torony, Visegrád) – Válogatás a Habsburg család hagyatékából: főúri amatőrök

KÖNYV

Szöveg és interpretáció (Cserépfalvi) – Heidegger, Gadamer, Derrida, Ricoeur, de Man, Danto: filozófia haladóknak

Fehér–Heller–Márkus: Diktatúra a szükségletek felett (Cserépfalvi) – Megérteni a „létezett" szocializmust: alapvető tanulmány 1981-ből

Göbölyös N. László: Jim Morrison (Katalizátor Iroda) – Ez a hét a Doors vezéregyénisége jegyében telik: értő, érző életrajz

KONCERT

A jövő zenéje (Budapest és öt vidéki város, szept. 20–22.) – A másodízben sorra kerülő esemény fővárosi műsoraiból ajánlunk

Kocsis Zoltán, Amadinda ütőegyüttes (Pesti Vigadó, szept. 20.) – A sorozat nyitóestje

Lois Viktor, Mártha István, fe Lugossy László (Merlin Jazz Club, szept. 21.) – Zene és performance du. 5-kor

KONCERT

A jövő zenéje Dresch Quartet, Binder Trió (Petőfi Csarnok, szept. 21.) – A dzsesszkoncerten Joe Pass *vagy* Cecil Taylor is fellép

After Crying, Szemző Tibor (Merlin Jazz Club, szept. 22.) – Kortárs zene du. 5-kor

ef Zámbó Happy Dead Band, Keleti Fény, Vágtázó Halottkémek (Petőfi Csarnok, szept. 22.) – Három rockzenekar, három stílus

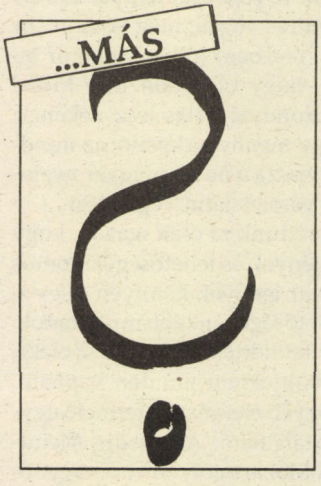
LEMEZ

Madonna: The Immaculate Collection (Warner-MMC) – A legfényesebb popcsillag legnépszerűbb slágerei: a maga módján tökéletes

The Doors (Warner-MMC) – Oliver Stone fimjének zenéje: sehol egy színész, ezek az eredeti zenekar eredeti felvételei

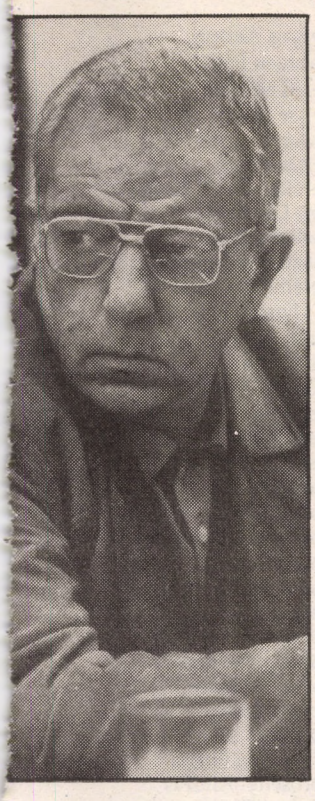
...MÁS

Más-Világ – Búcsúzik az À la Carte, ezután Más-Világ lesz, ha lesz. Reméljük, ajánlott programjainkban ritkán csalódtak. Ha így van, bizonyára találkozunk még kiállításon, színházban, moziban, könyvesboltban, koncerten, étteremben, vásárban, szüreten – akárhol, ahol történik valami

BELEBESZÉLEK A POLITIKÁBA

Lukácsy András

Egész életemben a tollam után éltem; mégis, amíg a pártállam működött, egy sort se jegyeztem le politikáról, sem mint zsurnaliszta, sem mint szépíró. Megjelentettem kultúrtörténeti témájú könyveket, dolgoztam mint műkritikus – de nem volt mondanivalóm a rendszerről: egyszerűen rajtam kívül történt. Így aztán, szerencsés túlélőnek, sikerült megőriznem bizonyos distanciát a világ dolgaiban. Mostanában azonban gyakran fut rá gyakorlatlan tollam társadalmi kérdésekre; igen, ez már az én ügyem is, és hátha most fel lehet használni a megőrzött távolságot, a rálátást. Írtam egy regényt ezerkilencszázötvenhatról, mert oda nyúlnak a jelen gyökerei, és készülök egy másikra a negyvenes–ötvenes évek történelmi fordulójáról, mert az meg az ifjúságom világa. S minduntalan azon kapom magamat, hogy mint publicista – noha ezúttal sem párt-szemszögből – beleártom magam a napi kérdésekbe.

Nem osztom a derűlátók véleményét, akik a rendszerváltást lezajlottnak tekintik, de a huhogókét sem, akik azt mondják, semmi sem változott, mindössze az egyik párt uralmát felváltotta egy másiké. Azt szeretném érzékeltetni, hogy itt – ma és Kelet-Európában – egy hosszú folyamat kezdetén vagyunk: gazdasági gyötrelmekkel terhelt kínos és nehézkes átmenetén a totalitárius államból – hová is? Egy sosem próbált, pontosan nem is ismert, ellentmondásokban kibontakozó demokráciába.

Mert azt világosan kell látni, hogy társadalmi folyamatok (akárcsak a gazdaságiak vagy a művészetiek) sosem mutathatnak visszafelé. Nem formázhatnak semmiféle régi modellt: a koalíciós esztendőket, a Horthy-korszakét (noha mindegyikhez van közük): sem negyvenhatot, sem harminchatot, sem huszonhatot. Az ilyen kísérletek eleve kudarcra vannak ítélve: mutatják ezt a történelmi pártok restaurációs kísérletei; a régi szociáldemokraták megbénulása, a régi kisgazda-vezetők háttérbe szorulása. Amit a párt új vezetői csinálnak, az csak nevében hordja a „kisgazda" megjelölést – aminthogy a szó tartalmi jelentése is megszűnt.

Része vagyunk egy nagyszabású történelmi átalakulásnak, amely a história folyamán talán először nem forradalmi jellegű, de amelynek éppúgy menet közben kell kiformnia a maga ideológiáját és legmegfelelőbb intézményeit, mint a revolúciós változásoknak.

Amit világosan kell látnunk: ez a történelmi átrendeződés, éppen nem-forradalmi természete miatt hosszadalmas lesz, és az egész régiót érinti, a kelet-európai térséget, amelyet kölcsönös érdekegyezések és sajnos érdekellentétek fonnak át. Egyik ország sem mozdulhat elszigetelten. A valódi és a látszatfelkelések, a puccsok és a belháborúk nemcsak a közvetlenül érintett nemzetet rázzák meg, hanem egyúttal valamennyi szomszédját is. Össze vagyunk kapcsolva – az első világháborút lezáró békék idejétől kezdve, Breszt-Litovszktól Trianonig –, mint egy lánc szemei.

Amikor ezeket a sorokat írom, úgy tűnik, pillanatnyi nyugalom van körülöttünk. Jugoszláviában (kegyes külföldi segítséggel) életbe lépni látszik a tűzszünet; kisebbségi jogi tárgyalásaink folynak a szlovákokkal; diplomáciánk vezetője albániai (!) baráti látogatásról jött haza; a Szovjetunióban (ha ezt a terminust még használni lehet) a köztársaságok többsége most készül aláírni a szuverén államok szövetségéről szóló szerződést; a balti államok konfliktus nélkül függetlenedtek; volt kommunista külügyminiszterünk memoárjait az újjáegyesült Németországban készülnek megjelentetni – csupa jó hír.

Ne bízzuk el azonban magunkat idejekorán. Hosszú és nehéz tűzvész hamvadt el a térségben. És a negyven (ötven, hetven) éven át összegyűlt hamuréteg alatt eleven a parázs, a túlélő előítéleteké. És bármikor lángra lobbanhat. Ma a volt Jugoszlávia népei kelnek fel egymás ellen olyan jelszavakkal, amelyeket a világháborúban, vagy még inkább a századelőn hallottunk utoljára, holnap történhet valami hasonló cseh, morva és szlovák vonatkozásban; de nem hagyhat bennünket hidegen a „nagy szomszéd" sorsa sem: bomlás indul-e, vagy valóban a szuverének kézfogása. Gazdasági egyensúlyunk múlhat rajta. És hát persze Ukrajna sorsa közvetlenül is, Moldávia a románok reagálásán keresztül érint. És a lengyel kormányválság? És a Macedóniára pillantó Bulgária? Minden mindennel összefügg.

Az imént a Párizs környéki békéket említettem. Nos, hetven év távolából szemlélve Trianon legnagyobb történelmi baklövése nem az volt, hogy egy országot megfosztott területének kétharmadától, még csak az sem, hogy mindeközben tartósította a válsággócokat a térségben – véleményem szerint 1920 legkatasztrofálisabb következménye az, hogy mindezt századunk legártóbb és leginkább retrográd társadalmi mozgalmára, a nacionalizmus alapjára építette. Gondosan, előre beprogramozva az új államalakulatokba önmaguk belső konfliktusainak végzetes kódját.

Az, ami ma Kelet-Európában folyik, nem csupán a megbukott kommunista szisztéma csődfolyamata, hanem a nagyhatalmak: az első világháborúban győztes angolok-franciák, a náci Németország és a sztálini meg posztsztálini Szovjetunió felkavarta történelmi örvénylés kétségbeesett *csillapítási kísérlete* is egyben.

Ezért lesz hosszadalmas, be nem járt történelmi pályákon bukdácsoló, és helyi konfliktusok sorát teremtő – és ezért kell minden elhatározó lépést százszor megfontolni. Pláne hazánknak, amelynek históriai érdeme ugyan, hogy a folyamatokat – 1956-ban és 1989-ben – elindította, ám amelynek az elképzelhető legkülönfélébb külpolitikai-történelmi konstellációkban megint több a veszítenivalója, mint a jó kilátása. Továbbra is *egyedül* vagyunk.

És ezért kell örülni annak, hogy ha valamiben, hát külső megítélésünkben értünk el szerény eredményeket. Amelyeknek hasznosítása azonban már egyedül a mi dolgunk, nem végzik el helyettünk szomszédaink, még kevésbé olyan távoli nagyhatalmak, akik csak most tanulják elemezni azt a fogalmat, hogy Kelet-Európa.

SZERZŐINK VOLTAK

Abody Béla
Acsay Judit
Ádám Péter
Ádám Zsigmond
Áder János
A. Gergely András
Ágh Attila
Albrecht Gyula
Alexa Károly
Ancsel Éva
Andrási Gábor
Andrassew Iván
Antall József
Ara-Kovács Attila
Árva László
Asztalos Zoltán
Avar János

Balázs Magdolna
Bálint András
Bálint B. András
Bálint István
Balla Ferenc
Ballai József
Balogh Ernő
Bán András
Bánhalmi János
Bánhidai Károly
Bánkuti András
Bán Zsuzsa
Barabás T. János
Baracs Dénes
Barát József
Baricz Katalin
Baróti Szabolcs
Bauer Tamás
Beck László
Becskeházi Attila
Bedő Iván
Benedek Mihály
Benkő Imre
Berki Mihály
Bihari Mihály
Bíró Judit
Bíró Zoltán
Böcz Sándor
Bonta Miklós
Bor Ambrus
Bordás Ferenc
Boros Géza
Boros László
Bóta Gábor
Bozóki András
Bozzai Rita
Braun Róbert
Brüll Mária
Buda Béla
Bukta Zsuzsa
Burillák Attila
B. Walkó György

Csáki Judit
Csalog Zsolt
Csapody Tamás
Cseke Csilla
Cseri István
Csík Rita
Csillag István
Csillay Kálmán
Csillik Péter
Cs. Nagy Éva
Csorba László
Csurka István
Czauner Péter
Czégé Ildikó

Danajka Noémi
Demecs Zsolt
Demszky Gábor
Dessewffy Tibor
Deutsch Tamás
Dlusztus Imre
D. Magyari Imre
Domány András
Domokos Mátyás
Dorogi Sándor
Dorogman László

Edvi Péter
Emőd Pál
Enyedi Zsolt
Erdei János
Erdélyi András
Erdélyi István
Erdély Miklós
Erdész Jenő

Faludi Ádám
Farkas Beáta
Farkas E. János
Farkas Judit
Farkas Zoltán
Fekete Ibolya
Felkai Márta
Fényi Tibor
Fenyvesi István
Ferber Katalin
Ferencz Gábor
Fischer György
Fodor György
Fogarassy Miklós
Fokasz Nikosz
Földeák Iván
Földes Anna
Földes László
Földes Péter
Földi Erika
Fóris György
Forró Evelyn
Fóti Péter
Frick László
Fricz Tamás
Füsi Piroska
F. Zádor Attila

Gaál Andrea
Gaál Zoltán
Gabnai Katalin
Gábor Judit
Gádor Iván
Gál Csaba
Garam Katalin
Garamszegi László
Garzó Ferenc
Gazdag István
Gazda István
Gazsó Ferenc
Gera Mihály
Gereben Ágnes
Gerő András
Gervai András
Gombár Csaba
Gonda György
Gózon István
Gömöri Endre
Grnák László
Gy. Horváth László
György Péter
Győri László
Győrffy Miklós
Gurbán György

Habik Csaba
Hajdú László
Hajdú Péter
Hajnóczy Árpád
Hajnóczy Csaba
Halász Mariann
Hammer Ferenc
Hanák Péter
Hankiss Elemér
Harmatta János
Harsányi György
Havas András
Hegedűs Géza
Hegedűs István
Heltai András
Heténvi Zsuzsa
Hévizi Zsuzsa
Holan-Koch Júlia
Hollauer Tibor
Holló András
Hollós Mihály
Hollósvölgyi Iván
Horgas Béla
Horváth D. Tamás
Horváth M. Tamás
Horváth Péter
Horváth Zoltán
Hudra Árpád
Hudra Klára
Huszár Ágnes

Iglódi Csaba
I. Könczöl Imre
Izbéki Gábor

Jakab Tibor
Jankovics Marcell
Járai János
Józsa László

Kádár Judit
Kakuk György
Kálmán Zsolt
Kalmár Béla
Kapitány Ágnes
Kapitány Gábor
Kapronczay Károly
Karancz Gábor
Karátsony Gábor
Karcagi Katalin
Kárpáti János
Kaszab Zsuzsa
Kátai György Gábor
K. Bodor András
Kecskés János
Kegyes András
Kelemen Péter
Keleti Miklós
Keller László
Keller Tivadar
Kende Péter
Kerékgyártó T. István
Kéri László
Keskeny Ernő
Keszthelyi András
Keszthelyi Gyula
K. Gyurkó Rita
Király Béla
Kis Csaba
Kiss Gy. Csaba
Kis János
Kiss Zoltán
Kiss Zsolt Péter
Kocsi Margit
Kocsis Klára
Kolozsvári Papp László
Koncz György
Koncz Mária
Konrád György
Komornik Vera
Kopátsy Sándor
Korniss Mihály
Korom Ágnes
Könczöl Csaba
Körmendy István
Körösényi András
Kőszegi Ferenc
Kóti Lóránt
Kovács András
Kovács Jenő
Kovács Zoltán
Kozák Gyula
Kozma Géza
Kozma György
Kövécs Gábor
Köves Judit
Köves Tibor
Krausz Tamás
Krizsán Árpád
Kuczik Andrea
Kukorelli Endre
Kulcsár István
Kulcsár Péter
Kun János
Kun Miklós
Kurucz Péter

Ladányi János
Ladányi László
Lambert Gábor
Láng Judit
Láng Péter
Langmár Ferenc
Lantai András
Lányi András
Lányi Gusztáv
Lányi Zoltán
Lazányi István
Lázár István
Lázár Guy
Lendvai Judit
Lendvai Szabolcs
Lengyel Balázs
Lengyel Gábor

Lengyel László
Levendel Júlia
Litván György
Losonczy Ágnes
Lovas György
Ludassy Mária
Lukácsy András

Magyar Péter
Major Árvácska
Makai József
Manek Attila
Márton László
Matolcsy György
Mátrai Júlianna
Mátyás Győző
Mecseki Zoltán
Meixner Zoltán
Mélykuti Attila
Mester Nándor
Mészáros Attila
Mészáros György
Mezei Lipót
Mezei Marianne
Miguel, Herrero Rodrigues
Miszlivetz Ferenc
M. Nagy Miklós
Mola György
Molnár Géza
Molnár Miklós
Molnár Péter
Monostori Károly
M. Szabó Imre
Müller Judit
Müller Péter
Munkácsy Gyula
Murányi Zoltán

Nagy Emőke
Nagy Károly
Nagy Lajos Géza
Najmányi László
Nemere István
Nemes Gábor
Németh András
Németh Géza
Neuman Péter
Nonn V. György

Oláh Zsigmond
O'Leary, Brendan
Oltványi Ottó
Ómolnár Miklós
Orbán Györgyi
Országh György

Pál Ferenc
Páles György
Páll Szilárd
Papp Emília
Párdányi Miklós
Pásztor Péter
Patai Mihály
Pataki Gábor
Pataky Zsolt
Pelle János
Péter Márta
Pethő Lajos
Petschnig Mária Zita
Pichler Ferenc

Pikó András
Pirityi Sándor
P. Miklós Tamás
Pogár Demeter
Pomogáts Béla
Ponyi Gyula
Poór Csaba
Popper Péter
Pósa Tibor
P. Szabó Ernő

Rácz József
Rácz Péter
Radó Péter
Raj Tamás
Rákos György
Rászlai Tibor
Rédei Ferenc
Réti Ervin
Révész Sándor
Révi Judit
Ribánszki Györgyi
Rigó Tibor
Ritecz Miklós
Ruszt József

Sajó Péter
Salamon István
Sarkadi-Kovács Ferenc
Schlett István
Schöpflin György
Sebestyén Imre
Sebestyén Péter
Serfőző László
Siklós András
Simárdi Tamás
Sinkovics Ferenc
Sinkovics Júlia
Sipos S. Gyula
Sneé Péter
Solymár József
Soproni János
Soós Lajos
Stark Tamás
Stépán Balázs
Stuber Andrea
Sujtó László
Sükösd Miklós
Szabó András György
Szabó Dániel
Szabó Ildikó
Szabó Lajos Mátyás
Szabó Miklós
Szabó Z. Levente
Szakolczay Árpád
Szalai Pál
Szalay Hanna
Szalay László
Számadó Eszter
Szántó János
Szappanos Balázs
Száraz Miklós György
Szatmári Péter
Szegedi Sz. István
Székely György
Szelényi Iván
Szemadám György
Szendrei Lőrinc
Szente Ottó
Szepesi Anita

Szigalov, Mihail
Szigeti Tamás
Szigetvári Zsolt
Szikulai István
Szilágyi Ákos
Szkripnyikov, Szergej
Szorella Júlia
Szőke Katalin
Szöllősi Gábor
Szörényi László
Szűcs D. Gábor
Szűcs Ervin
Szűcs József
Szvák Gyula

Takács György
Takács Ilona
Talum Attila
Tamás Gáspár Miklós
Tamássy Sándor
Tarján G. Gábor
Teknős Miklós
Thurzó Tibor
Tímár János
Tímár Péter
Tisovszky János
Tóbiás Áron
Tódor János
Tomka Miklós
Toroczkay Csaba
Tóth Andrea
Tóthégető György
Tóth Gy. László
Tóth László
Tömöry Márta

Török Gábor
Török Júlia
Trom András

Udvarhelyi Szabolcs
Újlaki Gabriella

Vágvölgyi B. András
Vajda Ágnes
Vajda Mihály
Vajna János
Varga Géza
Varga Mihály
Vargyas Zoltán
Várkonyi Tibor
Várnai Gábor
Várszegi Tibor
Vas Henrik
Verebes István
Vereczkey Bernadette
Vilcsek Béla
Vit László
Voszka Éva

Wagner B. György
Weber Kristóf
Wehner Tibor

Zalán Tibor
Závacz Tibor
Zavalnij, Georgij
Zelenay Anna
Zirkuli Péter
Zsolt Péter
Zsubori Endre

MUNKATÁRSAINK VOLTAK

Balázs Éva
Bányai Gábor
Batha László
Berényi Péter
Berkes András
Bihari Tamás
Bíró Zoltán István
Czifferszky Attila
Császár Zoltán
Csizmadia Ervin
Dobszay János
D. Szabó Ede
Eller Erzsébet
Falus Tamás
Fejér Gábor
Fenyves Katalin
Hampó Imre
Hollósi Ilona
Juhász Nagy Ágnes
Kerék Antal
Kerekes Béla
Kiss Kuntler Árpád
Kocsi Ilona
Korányi G. Tamás
Kozák Márton

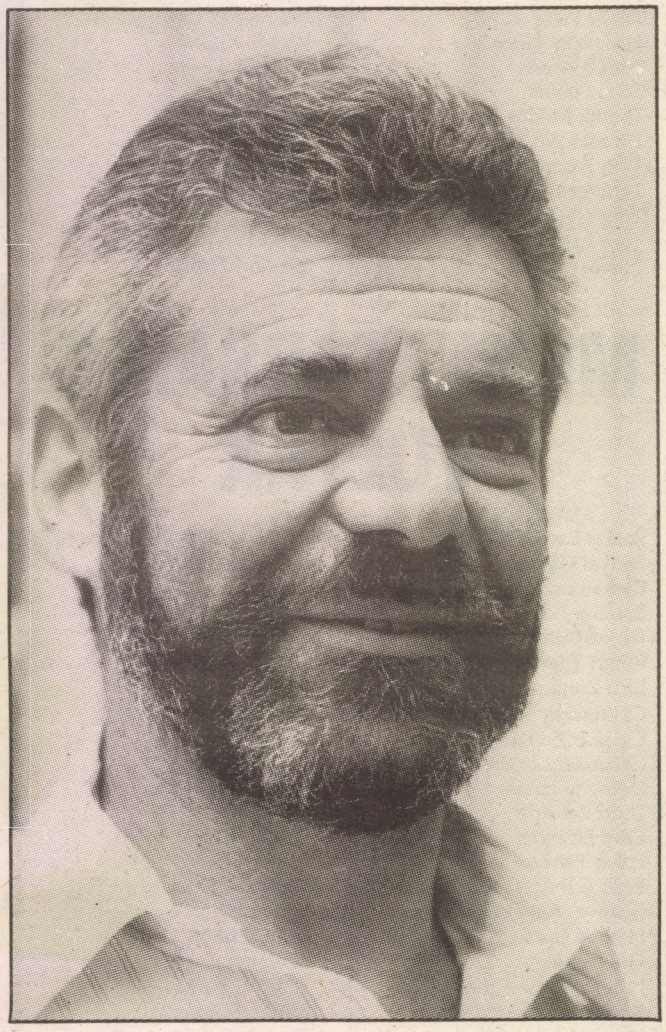
Kőrös László
Krista Gábor
Láng György
Lázits Gyula
Lipp Tamás
Mörk Leonóra
Neményi Ildikó
Papp Márió
Prohászka Imre
Rajna Györgyi
Rejtő Gábor
Scipiades Iván
Simándi Júlia
Szabó Gábor
Szakonyi Péter
Szászi Júlia
Szép Ildikó
Szerényi Gábor
Szőnyei Tamás
Tarján Miklós
Torma Tamás
Ványi Béla
Vida László
Zétényi Lili

Cégmutató

A PRODUKT MARKETING SERVICE CÉGCSOPORT INFORMÁCIÓS LAPJA

VÁLLALKOZÓKNAK A VILÁG VÁLLALKOZÓKRÓL

A TARTALOMBÓL

Hosszútávfutás _____ 25

Erzsébeti százezrek ___ 28

Produkt Börze _____ 30

Vigyázz, kész, Start! _____ 34

Fektess be, ha tudsz! _____ 36

Betörőgátló _____ 39

Produkt Marketing Service
Budapest XI., Budafoki út 59.
Levélcím: 1519 Bp., Pf.: 248. Tel.: 166-8398 Fax: 166-4703 Telex: 22-4234